

بسم الله الرحمن الرحيم

**فتواها و دیدگاه‌های مراجع و فقیهان شیعه در باره
تغییر جنسیت (ترانس سکشوال ها، دوجنسی ها و
خنثی ها)**

تهیه و تدوین از :

محمد مهدی کریمی نیا

Kariminiya2003@yahoo.com

فتواها و دیدگاه‌های مراجع و فقیهان شیعه در باره تغییر جنسیت (ترانس سکشوال‌ها، دوجنسی‌ها و خنثی‌ها)

تهیه و تدوین از :

محمد مهدی کریمی نیا

Kariminiya2003@yahoo.com

فهرست مطالب

1. دیدگاه امام خمینی - رحمة الله علیه - در باره تغییر جنسیت
2. دیدگاه آیت الله سید علی خامنه‌ای در باره تغییر جنسیت
3. دیدگاه آیت الله محمد علی اراکی - رحمة الله علیه - در باره تغییر جنسیت
4. دیدگاه آیت الله محمد تقی بهجت - رحمة الله علیه - در باره تغییر جنسیت
5. دیدگاه آیت الله میرزا جواد تبریزی - رحمة الله علیه - در باره تغییر

جنسیت

6. دیدگاه آیت الله محمد ابراهیم جناتی در باره تغییر جنسیت
7. دیدگاه آیت الله سید محسن خرازی در باره تغییر جنسیت
8. دیدگاه آیت الله ابوالقاسم خوئی - رحمة الله علیه - در باره تغییر جنسیت
9. دیدگاه آیت الله سید علی سیستانی در باره تغییر جنسیت
10. دیدگاه آیت الله سید صادق شیرازی در باره تغییر جنسیت
11. دیدگاه آیت الله لطف الله صافی گلپایگانی. در باره تغییر جنسیت

12. دیدگاه آیت الله یوسف صانعی در باره تغییر جنسیت

13. دیدگاه آیت الله محمد فاضل لنکرانی - رحمة الله علیه - در باره تغییر

جنسیت

14. دیدگاه آیت الله محمد رضا گلپایگانی - رحمة الله علیه - در باره تغییر

جنسیت

15. دیدگاه آیت الله سید یوسف مدنی تبریزی در باره تغییر جنسیت

16. دیدگاه آیت الله ناصر مکارم شیرازی در باره تغییر جنسیت

17. دیدگاه آیت الله حسین علی منتظری - رحمة الله علیه - در باره تغییر

جنسیت

18. دیدگاه آیت الله عبدالکریم موسوی اردبیلی در باره تغییر جنسیت

19. دیدگاه آیت الله محمد مؤمن قمی. در باره تغییر جنسیت

20. دیدگاه آیت الله عبدالله جوادی آملی در باره تغییر جنسیت

21. دیدگاه آیت الله محمد جواد فاضل لنکرانی در باره تغییر جنسیت

22. دیدگاه آیت الله سید محمد حسین فضل الله در باره تغییر جنسیت

فتاوى امام خمينى - رحمه الله عليه - درباره تغيير جنسيت¹

الف - تحرير الوسيله

مسألة 1- الظاهر عدم حرمة تغيير جنس الرجل بالمرأة بالعمل و بالعكس، و كذا

لا يحرم العمل فى الخنثى ليصير ملحقاً بأحد الجنسين، و هل يجب ذلك لو رأت المرأة فى نفسها تماثلات من سنخ تماثلات الرجل أو بعض آثار الرجولية أو رأى المرأة فى نفسه تماثلات الجنس المخالف أو بعض آثاره؟ الظاهر عدم وجوبه إذا كان الشخص حقيقة من جنس و لكن أمكن تغيير جنسيته بما يخالفه.

مسألة 2- لو فرض العلم بأنه داخل قبل العمل فى جنس مخالف و العملية لا

تبدل جنسه بأخر بل تكشف عما هو مستور، فلا شبهة فى وجوب ترتيب آثار الجنس الواقعى و حرمة آثار الجنس الظاهر، فلو علم بأنه رجل يجب عليه ما يجب على الرجال و يحرم عليه ما يحرم عليهم و بالعكس، و أما وجوب تغيير صورته و كشف ما هو باطن فلا يجب إلا إذا توقف العمل بالتكاليف الشرعية أو بعضها عليه و عدم إمكان الاحتراز عن المحرمات الإلهية إلا به فيجب.

مسألة 3- لو تزوج امرأة فتغير جنسها فصارت رجلاً بطل التزويج من حين

التغيير و عليه المهر تماماً لو دخل بها قبل التغيير، فهل عليه نصفه مع عدم الدخول أو تمامه؟

¹ . امام روح الله خمينى، تحرير الوسيله، ج2، ص 558 - 560.

فيه اشكال، و الأشبه التمام، و كذا لو تزوجت امرأة برجل فغير جنسه بطل التزويج من حين التغيير، و عليه المهر مع الدخول، و كذا مع عدمه على الأقوى.

مسألة 4- لو تغير الزوجان جنسهما إلى المخالف فصار الرجل امرأة و بالعكس، فان كان التغيير غير مقارن فالحكم كما مر، و إن قارن التغير فهل يبطل النكاح أو بقيا على نكاحهما و إن اختلفت الاحكام، فيجب على الرجل الفعلى النفقة و على المرأة الاطاعة؟ الأحوط تجديد النكاح و عدم زواج المرأة الفعلية بغير الرجل الذى كان زوجته إلا بالطلاق بإذنها و إن لا يبعد بقاء نكاحهما.

مسألة 5- لو تغير جنس المرأة فى زمان عدتها سقطت العدة حتى عدة الوفاة.

مسألة 6- لو تغير جنس الرجل إلى المخالف فالظاهر سقوط ولايته على صغاره، و لو تغير جنس المرأة لا يثبت لها الولاية على الصغاره، فولایتهم للجد للأب، و مع فقدة للحاكم.

مسألة 7- لو تغير جنس كل من الأخ و الأخت بالمخالف لم ينقطع انتسابهما، بل يصير الأخ اختاً و بالعكس، و كذا فى تغيير الاخین أو الأختین، و لو تغير العم صار عمه و بالعكس، و الخال خالة و بالعكس و هكذا، فلو مات عن ابن جديد و بنت جديدة للذكر الفعلى ضعف الأنثى الفعلية، و هكذا فى سائر طبقات الارث، لكن يبقى الاشكال فى إرث الأب و الأم و الجد و الجدة، فلو تغير جنس الأب إلى المخالف لا يكون فعلاً أباً و لا أمماً، و كذا فى

تغيير جنس الأم. فإن الرجل الفعلى لا يكون أمّاً و لا أباً، فهل يرثان بلحاظ حال التوليد أو لأجل الأقربية و الأولوية أو لا يرثان؟ فيه تردد، و الاشبه الارث، و الظاهر أن اختلافهما فى الارث بلحاظ حال انعقاد النطفة، فللأب حال الانعقاد ثلثان، و للأم ثلث، و الأحوط التصالح.

مسألة 8- لو تغير جنس الأم فهل تكون بعد الرجولية محرماً لحلية ابنها كالأب

أم لا؟ لا يبعد على إشكال، و لو تغير جنس الأب فهل يكون فى حال أنوثيته محرماً لابنه و إن لم يكن أمّاً له؟ الظاهر ذلك، ولو تغيرت زوجة الابن و صارت رجلاً فهل هى محرم على أم زوجها السابق؟ لا يبعد ذلك على إشكال.

مسألة 9- ما ذكرناه فى الأقرباء نسباً يأتى فى الأقرباء رضاعاً كالأم و الأب

الرضا عيين و الأخت و الأخ و هكذا.

مسألة 10- يثبت ما ذكرناه فيما إذا غير جنس بجنس واقعاً، و أما لو كان العمل

كاشفاً عن واقع مستور و أن من صار رجلاً بعد العمل كان رجلاً من أول الأمر يستكشف منه أن مارتب على الرجل الصورى و المرأة الصورية رتب على غير موضوعه فتحدث مسائل آخر.

ب - تغییر جنسیت^۲ (ترجمه تحریر الوسیله امام خمینی (ره))

1. آیا تغییر جنسیت جایز است؟

تغییر جنسیت مرد به زن و زن به مرد و ملحق کردن خنثی به جنس زن یا مرد با عمل جراحی حرام نیست.

2. تبدیل جنس واقعی

آیا اگر زنی در خود تمایلاتی همچون تمایلات مردان یا برخی از آثار مردی ببیند، با شخصی در خود تمایلات جنس مخالف یا بعضی از آثار جنس مخالف را مشاهده کند، واجب است تغییر جنسیت دهد یا خیر؟

چنانچه شخص حقیقتاً از جنس مرد یا زن است ولی می‌تواند جنس خود را تغییر دهد و تبدیل به جنس مخالف جنس واقعی خود بشود، واجب نیست.

3. تبدیل جنس ظاهری

چنانچه شخصی قبل از عمل جراحی در جنس مخالف قرار دارد و عمل جراحی جنسیت وی را تغییر نمی‌دهد بلکه آنچه را پنهان است آشکار می‌سازد، در این صورت بدون شبهه واجب است آثار جنس واقعی را رعایت نماید، و ترتیب آثار جنس ظاهری حرام است. بنابراین اگر بداند که در واقع مرد است، آنچه بر مردان واجب است بر وی واجب است و آنچه بر مردان حرام است بر وی حرام می‌باشد. و اما تغییر شکل و کشف آنچه پنهان است، واجب نیست مگر در صورتی که عمل به تکالیف شرعی با پاره‌ای از

² . ترجمه تحریر الوسیله امام خمینی (ره) ، از کتاب رساله نوین، ج 3، ص 63 - 65.

آن نیاز به عمل جراحی داشته و احتراز از محرمات الهی جز به آن امکان نداشته باشد، در این صورت شکل با عمل جراحی واجب می‌شود.

4. تغییر جنسیت پس از ازدواج

اگر زنی ازدواج کند و پس از ازدواج تغییر جنسیت دهد و تبدیل به مرد شود، ازدواج از هنگام تغییر باطل می‌شود و شوهر در صورت آمیزش قبل از تغییر باید تمام مهریه زن را بپردازد و در صورت عدم آمیزش، سقوط نصف مهر مشکل و قول به پرداخت تمام مهریه بهتر است.

همچنین اگر زنی با مردی ازدواج کند و مرد تغییر جنسیت دهد، ازدواجش از هنگام تغییر باطل می‌شود و در صورت آمیزش، باید مهریه زن را بدهد و در صورت عدم آمیزش، بنابر اقوی باید بپردازد.

5. تغییر جنسیت زن و شوهر با هم

اگر زن و شوهر هر دو تغییر جنسیت دهند به این ترتیب که زن، مرد و مرد، زن شود اگر تغییر جنسیت آن دو با هم در یک زمان نباشد، حکم آن مانند سابق است. اما اگر هر دو با هم تغییر جنسیت دهند، احوط این است که مجدداً ازدواج کنند، و زن با دیگری ازدواج نکند مگر اینکه با اجازه هر دو طلاق بگیرد، هر چند که بعید نیست ازدواج آنها همچنان برقرار باشد.

6. سقوط عدّه

اگر زنی در زمان عدّه تغییر جنسیت دهد، عدّه اش ساقط می‌شود حتی عدّه وفات.

7. تغییر عناوین

اگر هر یک از برادر و خواهر تغییر جنسیت دهد و به جنس مخالف درآید، نسبت آن دو به یکدیگر قطع نمی‌شود؛ بلکه برادر، خواهر می‌شود و خواهر، برادر، و نیز اگر دو برادر با دو خواهر تغییر جنسیت دهند، و اگر عموی تغییر جنسیت دهد، تبدیل به عمه و اگر عمه‌ای تغییر جنسیت دهد، تبدیل به عمو می‌شوند. همچنین با تغییر جنسیت، دایی به خاله و خاله به دایی تبدیل می‌شود.

8. اگر یکی از کسان پسر و دختری که تغییر جنسیت یافته است بمیرد، پسر فعلی دو برابر دختر فعلی ارث می‌برد همچنین در سایر طبقات ارث. لکن اشکال باقی می‌ماند در ارث پدر و مادر و جدّ و جدّه که اگر پدر تغییر جنسیت دهد، نه پدر فعلی محسوب می‌شود و نه مادر فعلی. و نیز اگر مادر تغییر جنسیت دهد، مرد فعلی نه مادر است و نه پدر. در این صورت آیا از نظر تولید، ارث می‌برند یا به خاطر خویشاوندی و اولویت، یا اینکه ارث نمی‌برند؟ در این مسئله تردید وجود دارد و بهتر این است که بگوییم ارث می‌برند و ارث آنها به لحاظ حال انعقاد نطفه است. بنابراین برای پدر در حال انعقاد نطفه $\frac{2}{3}$ و برای مادر $\frac{1}{3}$ می‌باشد و احوط این است که با هم مصالحه کنند.

9. محرمیت

اگر مادر تغییر جنسیت دهد آیا بعد از مرد شدن، مانند پدر، کسانی که بر پسرش حلالند، بر وی محرمند یا نه؟ بعید نیست که محرم باشند، البته با اشکال.

اگر جنسیت پدر تغییر یابد، آیا اکنون که زن شده به پسرش محرم است هر چند که مادر وی محسوب نمی‌شود؟ ظاهر این است که نسبت به وی محرم است.

اگر عروس (همسر پسر) تغییر جنسیت دهد و مرد شود، آیا به مادر شوهر سابقش محرم است؟ بعید نیست که محرم باشد، البته با اشکال.

10. نسبت به نزدیکان رضاعی

آنچه در نزدیکان نسبی گفته شد، در نزدیکان رضاعی مانند پدر، مادر، برادر، خواهر و ... رضاعی نیز نیز جریان دارد.

11. کشف جنس واقعی

آنچه ذکر شد در مواردی است که تغییر جنسیت واقعی شخص باشد؛ اما اگر عمل جراحی کاشف از واقعیت پنهانی بوده و کسی که بعد از عمل، مرد شده از اول مرد بوده است، با این عمل کشف می‌شود که آنچه بر مرد یا زن صورتی مترتب شده، برخلاف واقع بوده و در این صورت مسائل دیگری پیش خواهد آمد.

ج) استفتایی از امام خمینی (ره) درباره تغییر جنسیت

شخصی به نام فریدون که دچار اختلال هویت جنسی یا تراجنسیتی بود. وی - بنا به گفته خودش - در فرانسه خدمت امام خمینی رسید و خواستار فتوایی برای جواز تغییر جنسیت شد. بار دیگر، بعد از انقلاب در جماران خدمت امام خمینی رسید و از نزدیک مشکل خویش را برای امام خمینی مطرح ساخت. امام خمینی با تغییر جنسیت او موافقت

کرد و وی تغییر جنسیت داده و به زن تبدیل شده است. هم اکنون ایشان به نام «مریم خاتو مُلک آرا» شناخته می‌شود که استفتا زیر را در اختیار این جانب قرار داد:

بسمه تعالی

تغییر جنسیت با تجویز طبیب مورد اعتماد اشکال شرعی ندارد. انشاء
الله تعالی در امان بوده باشید و کسانی که شما ذکر کرده‌اید امید است
مراعات حال شما را بکنند.

دفتر امام خمینی

بخش استفتا

2. دیدگاه آیت الله سید علی خامنه‌ای درباره تغییر جنسیت

«پرسش 1- تغییر جنسیت مرد به زن، و زن به مرد و ملحق کردن خنثی به زن یا مرد

با عمل جراحی چه حکم دارد؟

پاسخ: در مورد خنثی، نیز در موردی که فائده معتنی به عقلائی در تغییر جنسیت

باشد اشکال ندارد.^۳

«پرسش 2- در مورد تغییر جنسیت با توجه به این که از نظر طبی این عمل (در غیر

از خنثی) به تعبیر اطبا تنقیص جنسیت محسوب می‌شود، بعضاً با مواردی اطبا مواجه‌اند

که شخص از نظر ظواهر بدن بدون هیچ شبهه‌ای یا مرد است یا زن، ولی دارای تمایلات

احساسات و عواطف جنس مخالف است. بسیاری از این افراد می‌گویند: اگر این تغییر

صورت نگیرد انتحار (خودکشی) خواهیم کرد (و تا به حال این مسأله پیش آمده) و با

توجه به این که آمارهای عملی نشان می‌دهد این گونه افراد 6 الی 16 ماه بعد از وضعیت

جدید پشیمان خواهند شد، آیا اطبا در این گونه موارد که با تهدید انتحار مواجه‌اند،

می‌توانند از باب این که حفظ نفس مقدم‌تر از حفظ عضو است این عمل را انجام دهند؟

و آیا اصولاً این عمل برای خود چنین شخصی حرام است یا جایز؟

پاسخ- تغییر جنسیت برای شخص و به درخواست شخص اشکال ندارد حتی اگر

چه جلوگیری از اقدام بر انتحار متوقف بر آن نباشد و یا اصلاً خطر انتحاری در بین

نباشد.^۴

پرسش 3: ما هو حکم اجراء العملية الجراحية لإلحاق الخنثی بالمرأة أو بالرجل؟

پاسخ: لا مانع من ذلك فی نفسه، و لكن يجب التحرز عن المقدمات المحرمة.

³ . ر.ک: مرکز تحقیقات فقهی قوه قضاییه، گنجینه آرای فقهی و قضایی، پاسخ سؤال 5256.

⁴ . همان، شماره 5280.

پرسش 4: اگر زن یا مرد پس از ازدواج، تغییر جنسیت دهد، حکم ازدواج قبلی

چگونه است؟ در صورت بطلان، آیا مرد باید مهریه زن را تماماً بپردازد؟

پاسخ: ازدواج از حال تغییر [جنسیت] باطل می‌شود، و اگر بعد از دخول بوده تمام

مهر ثابت می‌شود، و چنان چه قبل از آن بوده حکم به تنصیف مهر معلوم نیست.

«**پرسش 5- الف)** آیا زنان بدون رحم، فاقد تخمدان یا با تخمدان معیوب یا دو

جنسی‌ها و مردانی که قبلاً زن بوده‌اند و با تغییر جنسیت به مرد تبدیل شده‌اند، که همگی

آن‌ها حامله شدنشان محال است، در نگه داشتن عده، آیا به دختران قبل از بلوغ (غیر

مدخوله) و یائسه ملحق می‌شوند؟

ب) آیا چنین زنانی می‌توانند به عقد نکاح کسی در آیند؟

ج) آیا نفقه سپری شدن عده به آن‌ها تعلق می‌گیرد؟ و آیا طلاق چنین زن‌هایی بائن

است یا رجعی؟ و اصولاً بفرمایید آیا اصل در طلاق، باین است یا رجعی؟ یا این که اصلاً

جای تأسیس اصل نیست؟

پاسخ- الف) ملحق نیستند.

ب) اگر زن هستند با وجود سایر شرایط مانعی ندارد.

ج) اگر طلاق آن‌ها رجعی است، نفقه به آن‌ها تعلق می‌گیرد و در رجعی یا

باین بودن طلاق، اصل خاصی قابل تأسیس نیست و موارد مختلف است. انشاءالله موفق

باشید.»⁵

⁵ . همان، ش 5751.

پرسش- برخی از افراد در ظاهر مذکر هستند، ولی از جهات روحی و روانی ویژگی‌های جنس مونث را دارند و تمایلات جنسی زنانه در آنان به طور کامل وجود دارد و اگر مبادرت به تغییر جنسیت نکنند به فساد می‌افتند. آیا معالجه آنان از طریق انجام عمل جراحی جایز است؟

پاسخ - عمل جراحی مذکور برای کشف و آشکار کردن واقعیت جنسی آنان

اشکال ندارد، به شرطی که این کار مستلزم فعل حرام و تربت مفسده‌ای نباشد.⁶

پرسش 6- انجام عمل جراحی برای الحاق فرد خنثی به زن یا مرد چه حکمی

دارد؟

پاسخ - این کار فی نفسه اشکال ندارد، ولی واجب است از مقدمات حرام پرهیز

شود.⁷

3. دیدگاه آیت الله شیخ محمد علی اراکی درباره تغییر جنسیت

سؤال 1: آیا تغییر جنسیت مرد به زن و بالعکس به وسیله عمل جراحی جایز است؟

و از نظر وظایف شرعی و احکام مختص به رجال و نسا، وظیفه چیست؟

⁶ . ر.ک: آیت الله خامنه‌ای، رساله اجوبه الاستفتاءات، (تهران: الهدی، 1380)، ص 70؛ و نیز

⁷ . همان. مراجعه شود به این آدرس اینترنتی: <http://farsi.khamenei.ir/treatise-content?uid=21&tid=4>

جواب: اگر عمل جراحی، واقع مقدّر را کشف می‌کند، مانعی ندارد و ترتیب آثار و

احکام شرعی مختص به زن و مرد، تابع جنس واقعی است. پس اگر علم دارد که در واقع مرد است، احکام مرد را دارد و بالعکس هر چند عمل جراحی نشده باشد.

سؤال 2: آیا تغییر جنسیت با عمل جراحی جایز است؟ به این صورت که مرد واقعی

با عمل جراحی زن گردد و بالعکس؟

جواب: در غیر صورت کشف واقع، با عمل جراحی تغییر جنسیت، واقعاً محل

اشکال است.⁸

4. دیدگاه آیت الله محمد تقی بهجت درباره تغییر جنسیت

متن سوال: به طور کلی دو جنسی‌ها (هرمافرودیت‌ها) به چهار دسته تقسیم

می‌گردند:

1- دو جنسی‌های حقیقی که هم بیضه و هم تخمدان دارند و بسته به آن که

مشخصات مردانه در آنها قوی‌تر باشد یا زنانه، با عمل جراحی به صورت مرد یا زن در خواهند آمد.

2- شبه دو جنسی‌ها، با ظاهر زنانه که در حقیقت مرد هستند و به آسانی درمان

می‌شوند و جنس حقیقی خود را پیدا خواهند کرد.

⁸ . سایت گروه فقه و احکام مدرسه علمیه نرجس(علیها السلام)؛ و نیز محمد علی اراکی، استفتاءات، ص 284، سوال 2 و 5.

3- شبه دو جنسی‌ها، با ظاهر مردانه که واقعاً زن هستند و با درمان به جنس واقعی

خود دست خواهند یافت.

4- عدم رشد غدد جنسی.

بفرمایید:

پرسش 1) آیا انجام عمل جراحی برای مشخص کردن جنسیت واقعی شرعاً جایز

است؟

پرسش 2) اگر کسی برای امر ازدواج با پزشک مشورت کند و پزشک مشکل دو

جنسی بودن را بفهمد، وظیفه‌اش چیست؟ آیا باید واقعیت را بر زبان آورد، یا این که

چون ممکن است گفتن واقعیت منجر به برهم زدن ازدواج شود، کتمان سرّ، بر پزشک

لازم است؟

پرسش 3) اگر ازدواج صورت گرفته باشد و زن یا مرد دو جنسی باشند و پزشک

از حقیقت امر آگاه شود وظیفه‌اش چیست؟ کتمان سر یا افشای آن؟ (با توجه به این که

هر شق مسأله پیامد خاص خود را دارد).

پرسش 4) در صورتی که غدد مردانه یا زنانه رشد نکرده باشند و با تجویز پزشک،

جنسیت بیمار مشخص شود، این کار شرعاً چه حکمی دارد؟

پرسش 5) بر فرض جایز بودن عمل جراحی برای تغییر جنسیت یا مشخص کردن

آن، صرف اعلام رضایت بیمار کافی است یا باید از مراجع قانونی و اولیای وی یا... نیز

کسب اجازه کرد؟

پرسش 6) بر فرض انجام عمل تغییر جنسیت یا مشخص کردن نوع جنسیت، آثار

آن از قبیل طلاق نفقه، مهر، حضانت اولاد و... چیست؟

پاسخ: اگر هر یک از علایم مرد یا زن غلبه داشته باشد که همان حکم مرد یا زن را

دارد شرعاً بدون نیاز به عمل جراحی و این غیر از خنثای مشکل است که اگر پزشک

تشخیص داد موظف است که حتماً آن را اخبار کند در جهت امر ازدواج که ازدواج خنثی

اگر مشکله باشد صحیح نیست.⁹

5. دیدگاه آیت الله میرزا جواد تبریزی درباره تغییر جنسیت

سؤال 1- الف) آیا زنان بدون رحم، فاقد تخمدان یا با تخمدان معیوب یا دو

جنسی‌ها و مردانی که قبلاً زن بوده‌اند و با تغییر جنسیت به مرد تبدیل شده‌اند که همگی

آن‌ها حامله شد نشان محال است، در نگه داشتن عده، آیا به دختران قبل از بلوغ (غیر

مدخوله) و یائسه ملحق می‌شوند؟

ب) آیا چنین زنانی می‌توانند به عقد نکاح کسی در آیند؟

ج) آیا نفقه سپری شدن عده به آن‌ها تعلق می‌گیرد؟ و آیا طلاق چنین زن‌هایی بائن

است یا رجعی؟ و اصولاً بفرمایید آیا اصل در طلاق بائن است یا رجعی؟ یا این که اصلاً

جای تأسیس اصل نیست؟

⁹ . مرکز تحقیقات فقهی قوه قضاییه، گنجینه سؤالات فقهی قضایی، سؤال شماره 5868.

پاسخ الف) تغییر جنسیت جایز نیست و عدّه زنان بدون رحم و فاقد تخمدان، مثل

عدّه زنان مستترابه است، و الله العالم.

ب) تزویج زنان بدون رحم و فاقد تخمدان اشکال ندارد، و الله العالم.

ج) حکم زنان مذکور در طلاق و عدّه و نفقه، حکم زنان مستترابه را دارند، و الله

العالم.^{۱۰}

سؤال 2- ما حکم استبدال الرجل ذكره بفرج أنثی، أو استبدال الاثنی فرجها بذكر رجل،

بالعمليات التي يجريها اطباء العصر؟ إذا كان هذا لغرض شهوانی فقط، أو كان لغرض الانجاب

كأن يكون المستبدل مصاباً بعقم لا یشفی، و لُحِبَّه النسل استبدال فرجه؟

جواب: هذا غير جائز، لانه من تغيير خلق الله سبحانه و تعالی.^{۱۱}

6. دیدگاه آیت الله محمد ابراهیم جناتی درباره تغییر جنسیت^{۱۲}

بخش اول- تغییر جنسیت پیش از ازدواج

پرسش 1: آیا تغییر جنسیت پیش از ازدواج جایز است یا خیر؟

¹⁰ . مرکز تحقیقات فقهی قوه قضاییه؛ مجموعه آرای فقهی قضایی در امور حقوقی، ج3 (نکاح1)، ص 50-51، از: مرکز تحقیقات فقهی قوه قضاییه؛ گنجینه آرای فقهی-قضایی، پاسخ سؤال 5751.

¹¹ . سید حسین حسینی؛ احکام المغتربین وفقاً لفتاویٰ عشرة من مراجع التقليد، ص 439-440.

¹² . آیت الله محمد ابراهیم جناتی، رساله توضیح المسائل (استفتاء آت)، ج2، ص 254-256.

پاسخ: تغییر در جنسیت به جنس مخالف در شخصی که واقعاً مرد یا زن باشد، هر

گاه از راه عمل جراحی توسط پزشک خبره ممکن باشد مانعی ندارد، ولی باید از مقدمات حرام که لمس و نظر باشد اجتناب شود و اگر از آنها اجتناب نشد، از تغییر در جنسیت مانع نمی‌شود.

پرسش 2: کسی که براساس موازین زن یا مرد است، ولی عضو جنس مخالف را هم

دارد، آیا جایز است آن را از بین ببرد؟

پاسخ: شخصی که بر طبق موازین شرع زن یا مرد است، ولی عضو اضافی و ناقص

جنس مخالف را دارد (ختنای غیر مشکل)، می‌تواند عضو اضافی و ناقص خود را از بین ببرد و نیز می‌تواند با تقویت عضو اضافی و ناقص، تغییر جنسیت دهد، البته اگر با عمل جراحی امکان پذیر باشد.

پرسش 3: آیا ختنای مشکل می‌تواند از راه عمل جراحی جنسیت خود را مشخص

کند؟

پاسخ: شخصی که نه زن است و نه مرد (ختنای مشکل)، جایز است از راه عمل

جراحی توسط پزشک خبره، زن بودن و یا مرد بودن خود را مشخص کند، ولی باید این کار مستلزم حرام نباشد و هرگاه مستلزم آن شود، مانع تشخیص که برای او از راه جراحی پدید آمده، نمی‌شود.

پرسش 4: زنی که تمایلات مردی در خود احساس می‌کند، آیا می‌تواند در تغییر

جنسیت خود اقدام نماید؟

پاسخ: زنی که در خود تمایلاتی هم چون تمایلات مردان احساس می‌کند یا برخی

از آثار مردی را در خود می‌بیند، واجب نیست خود را تبدیل به جنس مخالف نماید، اگر چه بر آن تمکن و توانایی داشته باشد.

پرسش 5: مردی که تمایلات زنی در خود ببیند، آیا می‌تواند جنس خود را تغییر

دهد؟

پاسخ: مردی که خود تمایلات هم چون تمایلات زنان احساس می‌کند یا برخی از

آثار زنی را در خود مشاهده می‌کند و می‌تواند جنس خود را تغییر و تبدیل به زن نماید، واجب نیست این کار را انجام دهد.

پرسش 6: کسی که واقعاً مرد است، ولی ظاهراً در جنس زن قرار دارد، آیا جایز

است اقدام به عمل جراحی نماید و واقع امر را آشکار سازد؟

پاسخ: اگر کسی ظاهراً در جنس مخالف قرار دارد، ولی واقعاً از آن جنس محسوب

نیست و عمل جراحی جنسیت وی را واقعاً تغییر نمی‌دهد، بلکه آن چه را که پنهان است آشکار می‌نماید، در این فرض واجب است که آثار جنس واقعی را رعایت کند. بر این اساس، اگر بداند واقعاً مرد است، باید آن چه را که بر مردان واجب و حرام است رعایت کند؛ اما تغییر ظاهر و کشف آن چه که پنهان است با عمل جراحی واجب نیست، مگر در

صورتی که عمل به تکالیف شرعی جز به آن امکان نداشته باشد، در این صورت باید آن را عملی کند.

بخش دوم - تغییر جنسیت پس از ازدواج

پرسش 7: ازدواج زنی که تغییر جنسیت از راه عمل جراحی داده و مرد شده و

احکام شرعی آن را بیان فرمایید؟

پاسخ: اگر زنی پس از ازدواج تغییر جنسیت دهد و مرد شود، ازدواج او از هنگامی

که تغییر جنسیت برای او حاصل شد، باطل می‌شود و مرد باید نصف مهر را -در صورتی که با او آمیزش نکرده باشد- یا تمام مهر را -در صورتی که با او آمیزش کرده باشد- به وی بپردازد. هم چنین است حکم مردی که پس از ازدواج با زنی تغییر جنسیت دهد، ازدواجش از هنگامی که تغییر پدید آمد، باطل می‌شود و در صورت آمیزش تمام مهر و در غیر این صورت، نصف مهر را باید به او بدهد.

پرسش 8: زنی که در زمان عدّه تغییر جنسیت داده و وظیفه‌اش چیست؟

پاسخ: اگر کسی در زمان عدّه تغییر جنسیت دهد، عدّه‌اش ساقط می‌شود حتی عدّه

وفات.

پرسش 9: حکم برادر و خواهری که از راه عمل جراحی تغییر جنسیت داده‌اند از

نظر احکام شرعی چه می‌باشد؟

پاسخ: هرگاه برادر و خواهری تغییر جنسیت دهند، باعث قطع نسبت بین آنها

نمی‌شود، برادر خواهر و خواهر برادر می‌شود و اگر عمویی تغییر جنسیت دهد به عمه و

عمه اگر تغییر جنسیت دهد به عمو و اگر دایی تغییر جنسیت دهد به خاله و اگر خاله

تغییر جنسیت دهد به دایی تبدیل می‌شود.

7. دیدگاه آیت الله سید محسن خرازی درباره تغییر جنسیت^{۱۳}

1. مسأله تغییر جنسیت از دیدگاه فقه بر لزوم مورد پزشکی آن وابسته است و احکام

فقهی این مسأله با توجه به نوع و ضرورت آن تعیین می‌شود.

2. تغییر جنسیت در زمانی که معالجه باشد، یا در آن مصلحت لزوم آور مهم‌تری

باشد جایز است، و در غیر این صورت اشکال دارد.

3. اگر تغییر جنسیت را جایز بدانیم با انجام آن برای زن، بدون اجازه شوهرش اگر

مزاحم حق شوهر از قبیل لذت از او و مانند آن باشد حرام است. [این مورد، مصداق]

خروج از اطاعت شوهر و دخول در عنوان «نشوز» است.

4. در صورت جایز بودن تغییر جنسیت، برای بردگان و کنیزان بدون اجازه مولای

خویش جایز نیست، و نیز در مواردی که در مدتی اجیر دیگری شده‌اند در مدت اجاره

تغییر جنسیت بر آنان جایز نیست.

5. اگر زنی تغییر جنسیت دهد و مرد شود ازدواج از زمان تغییر باطل می‌شود.

¹³ . ر.ک: اولین کنگره پزشکی قانونی کشورهای اسلامی (خلاصه مقالات)، ص 62.

6. اگر جنس زن در زمان عدّه او تغییر کند عدّه او ساقط می‌شود حتی اگر عدّه

[وفات] باشد.

7. هرگاه مردی که ولی است با تغییر جنسیت به زن تبدیل شود، ظاهراً ولایت او بر

فرزندان نابالغش ساقط می‌شود، و اگر زن با تغییر جنسیت به مرد تبدیل شود بر فرزندان

نابالغ ولایت نمی‌کند، بلکه ولایت آن‌ها برای جدّ پدری و در صورت نبود آن برای حاکم

ثابت است.

8. با تغییر جنسیت، عنوان «پدر» یا «جد» تغییر می‌کند، اما این تغییر عنوان در دیگر

خویشاوندان نسبی جاری نیست.

9. حکم محرمیت در غیر پدر و مادر با تغییر جنسیت، تغییر نمی‌کند.

10. اگر جنس مادر تغییر کرده و به مرد تبدیل شود، ازدواج او با دخترانش جایز

نیست. هم چنین اگر جنس پدر تغییر کرده و به زن تبدیل شود ازدواج او با پسرانش

حرام است.

11. هرگاه جنسیت شوهر تغییر کند و به زن تبدیل شود علقه زوجیت بین او و

همسرش از بین می‌رود.

8. دیدگاه آیت الله سید ابوالقاسم خوئی درباره تغییر جنسیت

سؤال 1: کسانی به وسیله جراحی اطبا این عصر تبدیل می‌کند مرد ذکر خود را به

فَرَجْ اُنْثَى، و هم چنین زن تبدیل می‌نماید فَرَجْ خود را به ذکر مردی، اگر فرضاً این امر

برای شهوت باشد حکم او چیست و اگر غرض او یک امر ایجابی باشد، مثلاً به وسیله این عمل عقم او شفا می یابد و برای حب بقای نسل اقدام به چنین امری می کند؟

جواب: این عمل جراحی در نهایت اشکال است.^{۱۴}

سؤال 2: بالنسبة الى الخنثى الكاذبة- اى أنّ الشخص فى خلايا جسمه من الناحية

الوراثية ذكر مثلاً و لكن الآلة الخارجية تغاير ذلك او العكس. فهل يجوز تغيير الشكل الخارجى بما يوافق واقع الامر؟

جواب: لا مانع من ذلك.^{۱۵}

سؤال 3: و إذا علم بالفحص أنّه فى الواقع ذكر مثلاً و إن كان الشكل شكلاً انثوياً، فهل

يجوز فى هذه الحالة إزالة عوارض الذكورة مثلاً و صيرورته أنثى خالصة باعتبار أنّه ربى و هو صغير على أنّه أنثى فاذا غير إلى ذكر قد يصيبه بعض الأزمات النفسية فتلافياً لذلك تزال عنه

عوارض الذكورة - مع أنّه ذكر فى الواقع - حتى يكون أنثى خالصة أم لا يجوز ذلك؟

جواب - لا مانع من ذلك.^{۱۶}

14 . آیت الله ابوالقاسم موسوی خوئی؛ استفتاءات: پرسش و پاسخ، ص 386؛ سید حسین حسینی؛ احکام المغتر بین، وفقاً لفتاویٰ عشرة من مراجع التقليد، ص 439-440.

15 . آیت الله ابوالقاسم خوئی، منية السائل؛ استفتاءات هامة، جمع و تدوين از: موسى مفيد الدين عاصی عاملی، چاپ سوم، ص 120.

16 . همان، ص 120.

9. دیدگاه آیت الله سید علی سیستانی درباره تغییر جنسیت

پرسش 1: آیا تغییر جنسیت اشکال دارد؟

پاسخ: چون مستلزم نگاه به عورت است بدون ضرورت جایز نیست.¹⁷

پرسش 2: منقلب کردن زن به مرد و بالعکس چه حکمی دارد، و در صورت انقلاب

مرد، حکم زن را می گیرد یا نه؟

پاسخ: بر فرض امکان اشکال ندارد [البته] اگر مستلزم کار حرامی نباشد، و بر

فرض تحقق، احکام جنسی جدید را دارد.¹⁸

پرسش 3: هل يجوز لأحد الجنسين تغيير جنسه بأن يحول الرجل نفسه بالمرأة و

بالعكس؟

پاسخ: لا مانع منه في حد ذاته على تقدير تحقق الفرض.¹⁹

پرسش 4: افتنا في مسألة هامة جداً تتعلق بمصير و حياة شخص فاقد للهوية من حيث

كونه ذكراً او انثى، ما رأيكم بشأن إجراء عملية التحويل الجراحي لتغيير الجنس من أنثى إلى

ذكر علماً أن الشخصية تعاني من اضطرابات نفسية بسبب هذه الحالة و مصابة الان باكتئاب

نفسى حاد و قد تعرضت مسبقاً الى انهيار عصبى حاد اضافة الى ان صلتها الان بالآخرين شبه

منقطقه هذه الحالة المرضية النفسية علما انها من حيث التكوين الفسيولوجى لا توجد مشكلة و

17 . استفتاء اخذ شده از دفتر سایت اینترنتی آیت الله سیستانی در قم، هم چنین می توانید بـ سـ سایت ایشان بـه آدرس: www.sistani.org مراجعه کنید.

18 . همان .

19 . استفتاء اخذ شده از دفتر آیت الله سیستانی در قم .

لكن المشكلة نفسية بالدرجة الاولى و لم تنفع اى معالجات نفسية للمشكلة و الوضع فى تأزم مستمر بانتظار رأيكم السريع مع التقدير. نحيطكم علماً أن هناك فتوى للامام الخمينى حول امكانية اجراء جراحة لتغيير النجنس فما هو رأى سماحة السيد بذلك؟

پاسخ: إذا كان فى واقعه يحمل جهاز معين و ان كان مضموراً فيحوزله إجراء عملية لابرازه، و اما اذا كان يحمل الجهارين معاض و لم يتشخص هويته بالعلامات فاجراء العملية لتغيير الهوية لامانع منها إن فرض تحقق ذلك بأن يتحول ذكراً حقيقة.²⁰

پرسش 5:

الف) آیا زنان بدون رحم، فاقد تخمدان یا با تخمدان معیوب یا دو جنسی‌ها و مردانی که قبلاً زن بوده‌اند و با تغییر جنسیت به مرد تبدیل شده‌اند که همگی آن‌ها حامله شد نشان محال است، در نگه داشتن عدّه آیا به دختران قبل از بلوغ (غیر مدخوله) و یائسه ملحق می‌شوند؟

ب) آیا چنین زنانی می‌توانند به عقد نکاح کسی درآیند؟

ج) آیا نفقه سپری شدن عدّه به آن‌ها تعلق می‌گیرد؟ و آیا طلاق چنین زن‌هایی باین است یا رجعی؟ و اصولاً بفرماید آیا اصل در طلاق باین است یا رجعی؟ یا این که اصلاً جای تأسیس اصل نیست؟

پاسخ -

²⁰ . استفتاء اخذ شده از دفتر سایت اینترنتی آیت الله سیستانی در قم؛ و نیز به این آدرس مراجعه کنید: WWW. SISTANI. ORG.

الف) به آنها ملحق نمی‌شوند و اگر ازدواج صحیح باشد و طلاق رجعی باشد باید عده نگه بدارند.

ب) نمی‌توانند، مگر واقعاً تغییر جنسیت داده شده باشد که در زمان ما فعلاً محقق نشده است؛ بلی اگر واقعاً زن بوده و دارای رحم بوده ولکن گوشت زائیدی هم داشته در این صورت می‌تواند ازدواج نماید.

ج) در صورتی که نکاح صحیح باشد و طلاق رجعی باشد حق نفقه دارند و طلاق در 6 مورد باین است: دختری که کم‌تر از 9 سال دارد؛ یائسه قبل از دخول؛ طلاق سوم با شرایط؛ طلاق خلع و (طلاق) مبارات و (و) طلاق حاکم در مورد امتناع زوج از نفقه و طلاق (در) غیر این موارد رجعی است. 14 جمادی الثانی 1422 هـ. ق ۲۱

پرسش 6. هل يجوز تغيير الجنسية؟

الجواب : إذا كان المقصود من تغيير الذكر إلى انثى إجراء عملية جراحية لقطع القضيب والانثيين وإيجاد فتحتين إحداهما لمجرى البول والآخرى لممارسة الجنس وإعطاء الشخص جرعات من الهرمونات الانثوية التي تؤثر في ظهوره بمظهر الانثى في بروز الثديين وعدم نبات شعر اللحية ونحو ذلك.

والمقصود من تغيير الانثى إلى ذكر أن يزرع لها قضيب صناعي وتعطى جرعات من الهرمونات الذكورية لتظهر بمظهر الرجال في عدم بروز الثديين ونبات اللحية ونحو ذلك فهذا كله مما لا أثر له ولا تتحول الانثى إلى ذكر ولا الذكر إلى الانثى بشيء من ذلك مضافاً

²¹. مركز تحقيقات فقهی قوه قضائیه، مجموعه آرای فقهی قضایی در امور حقوقی؛ نکاح، ج 1، ص 50-52.

إلى ما تستلزمه العمليات المذكورة من النظر إلى العورة ولمسها من دون مسوغ شرعى. وأما إذا كان المقصود بتحويل الذكر إلى انثى وبالعكس التحويل بحسب الاجهزة التناسلية الداخلية والخارجية التي هي المناط فى تمييز أحد الجنسين عن الآخر فهذا مما لامنعه منه فى حد ذاته بغض النظر عن مقدماته ومقارناته المحرمة ولكن الظاهر عدم تحققه إلى زماننا هذا.

والذى يتحقق هو الأمر الأول عادة. نعم ربما تجرى بعض العمليات الجراحية لمن يتكون تشوّه فى جهازه التناسلى كأن يتوهم أنه انثى لعدم ظهور قضيبه وخصيته فيتبين بعد الكشف الطبى انه لايملك الجهاز الانثوى الداخلى بل يملك قضيباً وخصيتين مضمرتين مثلاً فيقوم الطبيب بإجراء عملية جراحية لظهورهما ، أو يكون له شبه القضيب والخصيتين فيتوهم انه ذكر وبعد الفحص الطبى يتبين انه يمتلك الجهاز التناسلى الانثوى من المبيض والرحم فيقوم الطبيب بقطع اللحمه الزائدة وإزالة ما يشبه القضيب مثلاً وهذا لامنعه منه فى حد ذاته وليس ذلك تغييراً للذكر إلى انثى أو بالعكس حقيقةً وأما ارتفاع الحرمة عن مقدماته ومقارناته فمنوط بحصول أحد العناوين الثانوية كالاضرار والحرج الذى لايتحمل عادة. ٢٢

ترجمه فارسى استفتاء بالا:

سؤال: آیا تغییر جنسیت جایز می باشد؟

22. مراجعه شود به این آدرس اینترنتی:

جواب: اگر مقصود از تغییر جنسیت مرد به زن انجام عمل جراحی جهت قطع آلت تناسلی مردانه و بریدن بیضه ها و ایجاد دو روزنه در بدن فرد یک روزنه برای خروج ادرار و روزنه دوم برای انجام مباشرت جنسی و تجویز و استعمال هورمون های زنانه جهت بروز خصلت های مخصوص زنان مانند بزرگ شدن سینه ها و روئیدن موی صورت باشد.

و مقصود از عمل جراحی تغییر جنسیت از زن به مرد این باشد که یک آلت تناسلی مردانه مصنوعی برای فرد نصب گردد و برای او مصرف هورمون های مردانه تجویز گردد تا برخی صفات خاص مردان مثل کوچک شدن سینه ها یا روئیدن ریش و موی صورت برای این زن بروز کند باید گفت هیچ کدام از این امور شرعاً سبب تبدیل شدن مرد به زن یا تبدیل شدن زن به مرد نیست لذا هیچ کدام از این جراحی های تغییر جنسیت و مصرف هورمون ها سبب تبدیل شدن زن به مرد یا مرد به زن به لحاظ شرعی نشده و حرام است. علاوه بر حرمت این کار، حرمت جداگانه ای هم این عمل جراحی دارد زیرا این عمل جراحی تغییر جنسیت لازمه اش نگاه کردن و لمس کردن عورت و اندام تناسلی است مجوز شرعی است که خود کار حرام جداگانه ای است.

بله ، اگر مقصود از عمل تغییر جنسیت مرد به زن آن بود که بطور واقعی تمام اندام جنسی و تناسلی زن را به شکل کامل و طبیعی آن در بدن مرد قرار دهند و یا در تغییر جنسیت زن به مرد تمام اندام های جنسی و تناسلی مرد را بطور حقیقی در بدن زن قرار دهند آن وقت شاید می توان گفت که این عمل تغییر جنسیت بلاشکال است ولی چنین

کاری در زمان ما به لحاظ پزشکی در حال حاضر انجام نمی گیرد و در حال حاضر امکان چنین عمل تغییر جنسیتی وجود ندارد و بنابراین آنچه در حال حاضر به عنوان عمل تغییر جنسیت انجام می گیرد حرام قطعی شرعی است.

بله اگر فردی بود که در باطن یک مرد کاملاً طبیعی بود، ولیکن این آلت تناسلی و بیضه های مردانه او زیر پوست بدنش که پوستی زائد شبیه اندام زنان داشت و اندام تناسلی طبیعی حقیقی او زیر این پوست زائد مخفی شده بود و با عمل جراحی پوست زائد برداشته شود و آلت تناسلی مردانه و بیضه های طبیعی او آشکار گردد، یا زنی بود که دارای آلت جنسی زنانه و تخمدان زنانه است، ولی فعلاً پوست زائدی روی محل آلت تناسلی زنانه او وجود دارد که این پوست زائد شبیه یک اندام تناسلی مردانه است و با عمل جراحی و برداشتن این پوست زائد، آلت تناسلی زنانه کاملاً طبیعی او آشکار می شود، این عمل جراحی خودش اشکالی ندارد ولی اسم این عمل تغییر جنسیت نیست زیرا در واقع این افراد از زن به مرد یا از مرد به زن تبدیل نشده اند بلکه مرد از همان ابتدا مرد بوده است فقط اندام تناسلی طبیعی او زیر پوست بدنش که شبیه اندام زنانه بوده است مخفی شده بود که حالا ادامه این وضعیت برای او غیرقابل تحمل شده است با جراحی پوست زائد برداشته شد و اندام طبیعی مردانه او آشکار شده و آن زن هم از همان ابتدا زن بوده است و تغییر جنسیت از مرد به زن نداده است بلکه جنسیت مخفی شده زیر پوست زائد بدنش را آشکار کرده است زیرا حالا که بطور عادی قادر به ادامه

این وضعیت نبوده است با جراحی کردن پوست زائدی که شبیه آلت مردانه بوده را کنار زده است و اندام تناسلی و تخمدان طبیعی زنانه خود را آشکار کرده است.

10. دیدگاه آیت الله سید صادق شیرازی درباره تغییر جنسیت

سؤال 1- بالنسبة الى الخنثى الكاذبة - ای ان الشخص فى خلايا جسمه من الناحية الوارثية ذكر مثلاً ولكن الآلة الخارجية غير ذلك او العكس؟ فإذا علم بالفحص انه فى الواقع ذكر مثلاً و ان كان الشكل شكلاً انثوياً فهل يجوز فى هذه الحالة ازالة عوارض الذكورة مثلاً و صيرورته انثى خالصة ام لايجوز ذلك، و كذا العكس؟

جواب- تغيير الجنس لايجوز على الاقرب، والله العالم.²³

سؤال 2- هل يجوز تحويل الرجل الى امراة و بالعكس؟

جواب- لايجوز تحويل الرجل الى امراة، ولا تحويل المرأة الى رجل، و يجوز ذلك فى

الحيوانات.²⁴

سؤال 3- ما حكم الخنثى و كيف يتعامل معها من حيث ما ينطبق على الانثى او الذکر؟

جواب- الاظهر ان للخنثى المشكل- التى لايتعين ذكورتها من انوثيتها- أن تختار

الذكورية، فتعامل نفسها و يتعامل الآخرون معها معاملة الذكورية، او نختار الانوثية، فتعامل

نفسها و يتعامل الآخرون معها تعامل الانوثية.²⁵

23. آیت الله سید صادق شیرازی، المسائل الطبية، ص 119 - 120.

24. همان، ص 124.

25. همان، ص 119.

سؤال 4- هل يجوز لصاحب العورتين ايلاج الذكر في فرجه؟

جواب- لا يجوز²⁶

سؤال 5- لو اولج صاحب العورتين في نفسه و حمل، فما حكم المولود بالنسبة اليه؟

جواب- المولود هو ابن لصاحب العورتين و هو أب و ام للولد في وقت واحد.²⁷

11. دیدگاه آیت الله لطف الله صافی گلپایگانی در باره تغییر جنسیت

پرسش 1- آیا انجام عمل جراحی برای مشخص کردن جنسیت واقعی (در مورد دو

جنسی ها) شرعاً جایز است؟

پاسخ- عمل جراحی مذکرو فی نفسه اشکال ندارد و الله العالم.

پرسش 2- اگر کسی برای امر ازدواج با پزشک مشورت کند و پزشک مشکل دو

جنسی بودن را بفهمد، وظیفه اش چیست؟ آیا باید واقعیت را بر زبان آورد یا این که چون

ممکن است گفتن واقعیت منجر به بر هم زدن ازدواج شود، کتمان سرّ بر پزشک لازم

است؟

پاسخ- در فرض سؤال که پزشک مورد مشورت است، اگر واقعاً دو جنسی بودن را

بفهمد لازم است واقعیت را بگوید والله العالم.

²⁶ . همان ، ص 120 .

²⁷ . همان .

پرسش 3- اگر ازدواج صورت گرفته باشد و زن یا مرد دو جنسی باشند و پزشک از حقیقت امر آگاه شود وظیفه‌اش چیست؟ کتمان سرّ یا افشای آن؟ (با توجه به این که هر شق مسأله پیامد خاص خود را دارد).

پاسخ- حکم سؤال قبل را دارد.

پرسش 4- در صورتی که غدد جنسی مردانه یا زنانه رشد نکرده باشند و با تجویز پزشک جنسیت بیمار مشخص شود، این کار شرعاً چه حکمی دارد؟

پاسخ- اگر منظور از تجویز پزشک تجویز عمل جراحی است و با عمل، جنسیت به طور قطع معلوم می‌شود اشکال ندارد. والله العالم.

پرسش 5- بر فرض حایز بودن عمل جراحی تغییر جنسیت یا مشخص کردن آن صرف اعلام رضایت کافی است، یا باید از مراجع قانونی و اولیای وی یا نیز کسب اجازه کرد؟

پاسخ- در مواردی که عمل جراحی لازم یا بی اشکال باشد و بیمار بالغ باشد، رضایت او کافی است. والله العالم.

پرسش 6- بر فرض انجام عمل تغییر جنسیت یا مشخص کردن نوع جنسیت آثار آن از قبیل طلاق، نفقه، مهر، حضانت اولاد و چیست؟

پاسخ- در صورتی که جنس واقعاً تغییر کند، یعنی مرد زن و زن مرد شود، احکام آن بر حسب موارد متفاوت است. مثلاً اگر با عمل جراحی، زنی که شوهر دارد مرد شود،

از همان لحظه نکاح آنها باطل می‌گردد و اگر قبل از تغییر دخول واقع شده باشد تمام مهریه را طلب کار است و به هر حال احکام بسیاری مترتب می‌شود. والله العالم.

1381/5/8^{۲۸}

«متن سؤال: دو جنسی‌های کاذب بر دو دسته از لحاظ پزشکی تقسیم می‌شوند:

دسته اول: دو جنسی‌های کاذب مؤنث‌اند که از لحاظ کروموزومی مؤنث هستند،

ولی ظاهری کاملاً مردانه دارند؛

دسته دوم: دو جنسی کاذب مذکر هستند که وضعیت کروموزومی آنان مذکر است،

ولی دارای ظاهری کاملاً زنانه هستند. ضمناً دو جنسی‌های حقیقی (که در فقه به آنها

ختای مشکل می‌گویند) افرادی‌اند که دارای دو گناد (بیضه و تخمدان) هستند و ممکن

است هر دو فعال باشند، چه این که تخمدان‌ها در یک طرف و بیضه‌ها در طرف دیگر

باشند و یا مخلوطی از بافت بیضه و تخمدان در یک طرف یا هر دو طرف، باشد خلاصه

دارای اندام تناسلی به اشکال گوناگونی هستند. بفرمایید:

پرسش 7- در دو جنسی کاذب مؤنث آیا پزشک از دیدگاه شرع مجاز است در

صورت تمایل فرد، علی‌رغم ماهیت زنانه، اقدامی کند که ظاهر مردانه وی حفظ شود؟

پاسخ- در فرض سؤال که عمل پزشک متضمن تثبیت و حفظ ظاهر مردانه است

جواز آن محل اشکال و تأمل است. والله العالم

پرسش 8- اگر دو جنسی کاذب مؤنث - که ماهیتش زنانه است - با زن سالم ازدواج

²⁸. مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه، گنجینه سؤالات فقهی قضایی، سؤال شماره 5868.

کرده باشد، تکلیف شرعی پزشک در اقدام به عمل جراحی برای حفظ ظاهر مردانه وی چیست؟

پاسخ- ازدواج مذکور صحیح نیست و پزشک هم مجاز به عمل مذکور نیست، والله العالم.

پرسش 9- اگر دو جنسی کاذب مؤنث هنوز ازدواج نکرده باشد، با توجه به این که اگر ازدواج کند - هر چند ظاهرش بر اثر عمل جراحی باقی می ماند - دو زن با هم ازدواج کرده اند، تکلیف پزشک در انجام عمل جراحی برای حفظ ظاهر مردانه چیست؟
پاسخ- در فرض سؤال ازدواج او، عمل پزشک هیچ یک جایز نیست. والله العالم.

پرسش 10- در مواردی که دو جنسی کاذب مؤنث با زن ازدواج کرده باشد و پزشک متوجه دو جنسی بودن وی بشود، وظیفه اش در کتمان یا افشای اسرار چیست؟ (کتمان سرّ موجب ازدواج یا ادامه دو زن می شود و افشای سرّ نیز منکر است چون صاحب آن راضی به افشا نیست).

پاسخ- در فرض سؤال اگر پزشک در تشخیص خود جازم باشد، باید حکم شرعی را که حرمت ازدواج با زن است برای خود آن ها بگوید. والله العالم.

پرسش 11- دو جنسی کاذب مذکر که علی رغم ظاهر زنانه از لحاظ ماهیت مرد است، آیا پزشک مجاز است با تمایل وی، برای حفظ ظاهر زنانه عمل جراحی انجام دهد؟

پاسخ- حکم سؤال اول (سؤال 7 در این جا) را دارد. والله العالم.

پرسش 12- در مواردی که دو جنسی کاذب با مردی ازدواج کرده است و پزشک متوجه دو جنسی بودن وی و مذکر بودن می‌شود، تکلیف نسبت به افشای سرّ کتمان و سکوت چیست؟

پاسخ- حکم سؤال چهارم (سؤال 10 در این جا) را دارد. والله العالم.

پرسش 13- در صورتی که دو جنسی کاذب مذکر بخواهد ازدواج کند، پزشک متوجه بشود، با توجه به این که سکوت وی منجر به ازدواج دو مرد با هم می‌شود، تکلیف چیست؟

پاسخ- بر پزشک لازم است که بطلان ازدواج آن‌ها با یکدیگر به خود آن‌ها بگوید.
والله العالم.

پرسش 14- در دو جنسی حقیقی (خنثای مشکل) آیا مشخص کردن جنسیت شخص جایز است؟

پاسخ- اگر بتواند با معالجه ولو به صورت عمل (جراحی) جنس را به طور قطع مشخص نماید و او را مرد یا زن نماید، جواز بعید نیست. والله العالم.

پرسش 15- آیا پزشک یا جامعه پزشکی به عنوان متصدی در امور پزشکی مسؤول و مکلف است ماهیت شخص را مشخص کند؟ آیا درخواست بیمار در چنین موردی مجوز تبدیل وضعیت (مشخص کردن وضعیت) به حساب می‌آید، یا باید علاوه بر آن، مراجع ذی صلاح نیز اجازه دهند؟

پاسخ - در این مورد، پزشک وظیفه‌ای ندارد و اجازه مراجع ذی صلاح - اگر منظور مقامات اداری و قضائی باشد - اثری در حکم مسأله ندارد و درخواست بیمار چنان چه با معالجه و لو عمل پزشک جنس او را کاملاً مشخص و معلوم گردد که زن است یا مرد، اشکال ندارد.

پرسش 16- اگر پزشک فقط به درخواست بیمار، وضعیت وی را از لحاظ جنسیت مشخص کند، آیا از لحاظ شرعی فعل وی تحت چه عنوانی قرار می‌گیرد؟

پاسخ - اگر عمل او منتهی به مرد شدن یا زن شدن شود و از حالت ابهام بیرون بیاید، عمل پزشک عنوان «معالجه بیمار» دارد و بی اشکال است.

پرسش 17- اگر خثی (دو جنسی) ازدواج کرده باشد، اعم از این که وضعیت واقعی او چه بوده است و سپس وضعیتش مشخص و یا تبدیل شود، تکلیف عقد ازدواج چه می‌شود؟

پاسخ - اگر مشخص شود که مرد بوده و ازدواج او هم با زن بوده و هم چنین اگر مشخص شود که زن بوده و ازدواجش با مرد بوده، عقد نکاح صحیح واقع شده است، ولی اگر در صورت اول معلوم شود که زن بوده و در صورت دوم معلوم شود که مرد بوده، عقد نکاح باطل بوده است و در صورت تبدیل عقد باطل می‌شود. والله العالم.

پرسش 18- در دو جنسی کاذب مؤنث که از لحاظ ماهیت زن است، پس از مشخص شدن وضعیت، تکلیف ارث و نفقه و... چه می‌شود؟

پاسخ - اگر به طور قطع معلوم شود که زن است احکام زن را دارد که برحسب

فروع متعدده احكام مخصوصه خود را دارد از جهت ارث و نفقه و طلاق و غيرها كه
مجال تفصيل نيست. والله العالم لطف الله صافي، 1381/4/27.²⁹

12. دیدگاه آیت الله شیخ یوسف صانعی درباره تغییر جنسیت

متن سؤال- عمل جراحی در اعضای تناسلی به دو هدف انجام می شود:

الف) تغییر جنسیت فرد؛ مانند تبدیل مرد به زن و بالعکس؛

ب) آشکار نمودن جنس واقعی؛ یعنی کسی که در ظاهر ویژگی های جنسی مخالف
را دارد، ولی متعلق به آن دسته و گروه جنسی نیست که در این صورت می توان، بلکه
لازم است با جراحی جنس واقعی او را آشکار کرد. انجام عمل جراحی برای آشکار
نمودن جنس واقعی شخص جایز است، ولی باید عمل جراحی طوری انجام شود که
مستلزم حرامی نباشد، والا عمل حرام به حرمتش باقی است.

پرسش 1- برای زنان و مردان و اشخاص خنثی که تغییر جنسیت در عمل برای

آنان ممکن است تا آنها را به «احدی الجنسین» (یکی از دو جنس مرد و زن) ملحق کنند
و هم چنین زنان و مردانی که آثار مرد یا زن بودن به روشنی در آنها دیده می شود «لکن
تمایل به تغییر جنسیت به عبارت روشن تر تشخیص جنسیت دارند، برای این که در خود
بعضی از آثار جنس مخالف و از جمله حرکات و رفتار و سکناات جنس مخالف را

²⁹ مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه، گنجینه سؤالات فقهی قضایی، پاسخ سؤال 5869.

مشاهده می‌کنند و با توجه به مطالب فوق آیا تغییر جنسیت جایز است یا نه؟ آیا تنقیص جنسیت جایز است یا نه؟ لطفاً جواب را مشروحاً بیان فرمایید.

پاسخ- تغییر جنسیت، فی حد نفسه، با قطع نظر از مفسد مترتبه را نمی‌توان گفت حرام است، و یک تکامل علمی، مانند بقیه تکامل‌های علمی می‌باشد و بعد از تغییر، همه احکام و آثار و تکالیف و حقوق، تابع حالت بعدی می‌باشد، یعنی اگر قبل از تغییر مرد بوده و بعداً واقعا زن شده، آثار زن بودن بر او باز می‌شود، لکن قبل از عمل و اجرای آن به سایر جهات مسأله باید توجه داشت و از مسایل اخلاقی و شخصیت انسانی و حقوقی، چه حقوق خود شخص و چه حقوق دیگران و امور دیگر و معمولاً اگر نگوییم دایماً تغییر جنسیت به خاطر مسایل حقوقی و مفسد خارجی حرام و موجب مشکلات و نابسامانی‌هایی از جهات مختلف می‌باشد. به هر حال حکم قضیه از حیث خود مسأله و از حیث جهات دیگر آن باید مورد توجه قرار بگیرد که به حسب جهات و دلایل اولیه هر چند جایز و تصرف در مخلوق است نه در خلقت، لکن به دلیل تبعات و مفسد عظیم آن نمی‌توان گفت جایز است.

و اما تغییر اثباتی - به این معنی که: شخصی ویژگی‌های مرد را دارد، ولی طبق تشخیص پزشکان واقعا زن است و یا بالعکس - مانعی ندارد و جایز است؛ بلکه برای حفظ حقوق و احکام و آثار، تغییر، لازم و واجب است که این کار را در حقیقت نمی‌توان دگرگونی نامید که اثبات یک واقعیت و یک امر حقیقی است. ناگفته نماند که

این گونه تغییر جنسیت‌ها که به مشخص شدن جنس واقعی برای خنثی منجر می‌شود، چون ظاهراً مفسدهٔ خارجیّه ندارد، نمی‌توان گفت حرام است.^{۳۰}

پرسش 2- اگر زنی ازدواج کرده پس از ازدواج تغییر جنسیت دهد، تبدیل به مرد

شود، حکم ازدواج آنها و پرداخت مهریه چگونه است؟

پاسخ- تغییر جنسیت واقعی بعد از ازدواج که باعث ضرر و اذیت دیگری می‌شود

حرام است، لکن با فرض تحقق و تغییر جنسیت - ازدواج از هنگام تغییر باطل می‌شود و

زوج بدهکار مهر، هر چند بعد از دخول نمی‌باشد و این خود زوجه است که سبب

استدामه مهر را که همان استدامه عقد است، از بین برده و مورد مانند جایی است که

زوجه‌ای سبب حرمت خود بر شوهرش به وسیله رضاع گردد، و به هر حال بطلان هر

عقدی مستلزم برگشت به حال سابق و قبل العقد می‌باشد و این گونه موارد غیر از باب

طلاق و جدا شدن زن و مرد از حین طلاق است.^{۳۱}

پرسش 3- زن و مردی با هم ازدواج کرده‌اند، اگر مرد تغییر جنسیت دهد حکم

ازدواج آنها چگونه است؟

³⁰. آیت الله یوسف صانعی، استفتاءات پزشکی، ص 92-94؛ همو، مجمع المسائل، استفتاءات، ج 1، ص 465؛ دکتر سید حسین فتاحی معصوم، مجموعه مقالات و گفتارهای دومین سمینار دیدگاه‌های اسلام در پزشکی، ص 789-788.

³¹. همان، و نیز آیت الله یوسف صانعی، استفتاءات پزشکی، چ چهارم، ص 105-106.

پاسخ - اگر زنی با مردی ازدواج کند و مرد تغییر جنسیت دهد، ازدواجش از هنگام

تغییر باطل می‌شود. در صورت آمیزش قبل از تغییر، باید مهریه زن را بدهد و در صورت

عدم آمیزش بنابر اقوی باید بپردازد.^{۳۲}

پرسش 4- اگر هر دو تغییر جنسیت دهند چگونه است؟

پاسخ - اگر زن و شوهر هر دو تغییر جنسیت دهند، به این ترتیب که زن، مرد و

مرد، زن شود، اگر تغییر جنسیت آن دو با هم در یک زمان نباشد، حکم آن مانند سابق

است؛ اما اگر هر دو با هم تغییر جنسیت دهند، احوط است که مجدداً ازدواج کنند و زن

با دیگری ازدواج نکند مگر این که با اجازه طرفین طلاق بگیرد، هر چند که بعید نیست

ازدواج آن‌ها هم چنان برقرار باشد.^{۳۳}

پرسش 4- عمل جراحی در اعضای تناسلی با دو هدف انجام می‌گیرد:

الف) تغییر جنسیت فرد مانند تبدیل کردن مرد به زن و بالعکس؛

ب) آشکار نمودن جنس واقعی

با این توضیح بفرمایید که کدام یک از آن‌ها جایز است؟

پاسخ - الف - جایز نیست.

ب - جایز است.^{۳۴}

^{۳۲}. استفتاء آت پزشکی، ج دوم، ص 92-94.

^{۳۳}. همان.

^{۳۴}. آیت الله یوسف صانعی؛ استفتاء آت پزشکی، ج چهارم، ص 105.

13. دیدگاه آیت الله محمد فاضل لنکرانی درباره تغییر جنسیت

پرسش 1- پسری هستم 24 ساله که تحصیلات دانشگاهی خود را به پایان رسانیده و در حال حاضر آماده اعزام به خدمت مقدس سربازی هستم. حدود چند سالی است که متوجه وجود تفاوت شدیدی بین خود و همسن و سالانم شده ام. مشکل من این است که از لحاظ جنسی با هم جنسان خود تفاوت بسیار شدیدی دارم، به این معنا که از لحاظ جنسی به جای این که متمایل به غیر هم جنس باشم، تمایل شدیدی به هم جنسان خود دارم و از داشتن ارتباط با غیر هم جنس به شدت بی زارم. در واقع به جای داشتن احساسات مردانه، تمایل خصلت ها و خصوصیات و احساسات زنانه را در وجود خودم حس می کنم. به عبارت دیگر، از جنسیت خودم ناراضی هستم. و این مسأله برای من مشکل ساز شده است. در نتیجه نمی توانم به عنوان یک مرد نقش اجتماعی و جنسی خود را ایفا کنم و قادر به مسؤولیت هایی که شرع و قانون بر عهده مرد گذاشته است نمی باشم. لازم به ذکر است که این مسأله به عنوان یک بیماری شناخته شده و در علم روان شناسی به آن «اختلال هویت جنسی» (GenderIdentity) می گویند.

تا به حال چندین بار به روان پزشکان و روان شناسان مختلف مراجعه کرده ام ولی نتیجه ای عایدم نشده است. از لحاظ علم پزشکی این بیماری خوب شدنی نیست و تنها راه حل آن تغییر جنسیت می باشد.

حال سؤال من این است که شرع مقدس برای افرادی همانند من با توجه به خصوصیتی که در فوق ذکر کردم، یعنی داشتن عواطف و احساسات زنانه به جای

احساسات مردانه، چه تکلیفی را معین کرده است؟ چون من نمی‌توانم ازدواج کنم و در صورت ازدواج مطمئناً زندگی ناموفقی خواهم داشت. آیا اجازه تغییر جنسیت می‌دهد؟ ما برای ادامه زندگی چه باید بکنیم؟ لطفاً مرا راهنمایی کنید و تکلیف شرعی من را معین نمایید. قبلاً از همکاری شما متشکرم.

پاسخ - عمل جراحی برای تغییر جنسیت اگر ضرر نداشته باشد به خودی خود اشکال ندارد، لکن اگر به عنوان یک زن با ساختمان بدنی زن تغییر جنس دادید، باید به وظایف زنانه از حجاب و پوشش از نامحرم و احکام دیگر عمل کنید.^{۳۵}

پرسش 2 - افرادی که از نظر ظاهری کاملاً سالم هستند ولی به دلیل ناراحتی شدید روحی به جنس مخالف تمایل دارند، آیا می‌توانند تغییر جنسیت بدهند؟ به طور کلی دیدگاه آیت الله العظمی فاضل لنکرانی درباره تغییر جنسیت چیست؟

پاسخ - تغییر جنسیت اگر امکان هم داشته باشد فی حد نفسه حرام نیست، لکن مستلزم ارتکاب حرام، مثل: کشف عورت و لمس آن است که حرام است و موردی که نوشته‌اید، مجوز ارتکاب حرام نمی‌شود. به هر حال اگر کسی تغییر جنسیت داد باید به وظایف جنسی که تغییر یافته عمل کند، اگر زن شده وظایف زن، و اگر مرد شده وظایف مرد را انجام دهد.^{۳۶}

پرسش 3 - آیا تغییر جنسیت به عمل جراحی بدون هیچ آثار قبلی جایز است؟

^{۳۵}. استفتاء از آیت الله محمد فاضل لنکرانی، اخذ شده از مرکز رایانه دفتر ایشان، مستقر در مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم السلام)، قم.

^{۳۶}. استفتاء نگارنده از آیت الله العظمی فاضل لنکرانی، و پاسخ دفتر ایشان در تاریخ 1384/1/24.

پاسخ - مجرد تغییر جنسیت اشکال ندارد، لکن اگر بر فرض در صورت عمل مثلاً مردی تبدیل به زن شد، باید به تمام احکام مربوط به زنان از پوشش و غیر آن عمل کند، و همین طور در عکس آن.^{۳۷}

پرسش 4- آیا افراد خنثی می‌توانند تغییر جنسیت بدهند؟ یعنی به زن یا مرد تبدیل شوند؟

پاسخ - بلی، این افراد می‌توانند با عمل جراحی خود را تبدیل به زن یا مرد کنند. و بعد از این‌که با عمل جراحی جنس معین شد، تمام احکام آن جنس را خواهند داشت و می‌توانند با دیگری ازدواج کنند.^{۳۸}

پرسش 5- الف) آیا زنان بدون رحم فاقد تخمدان یا با تخمدان معیوب یا دو جنسی‌ها و مردانی که قبلاً زن بوده‌اند و با تغییر جنسیت به مرد تبدیل شده‌اند که همگی آن‌ها حامله شدنشان محال است. در نگه داشتن عده آیا به دختران قبل از بلوغ (غیر مدخوله) و یائسه ملحق می‌شوند؟

ب) آیا چنین زنانی می‌توانند به عقد نکاح کسی درآیند؟

ج) آیا نفقه سپری شدن عده به آنها تعلق می‌گیرد؟ و آیا طلاق چنین زن‌هایی باین است یا رجعی؟ و اصولاً بفرمایید آیا اصل در طلاق باین است یا رجعی؟ یا این‌که اصلاً جای تأسیس اصل نیست؟

پاسخ الف) خیر، بلکه باید عده کامل نگه دارند.

ب) بعد از طلاق از شوهر اول و گذشت عده مانعی ندارد.

³⁷ اخذ شده از مرکز رایانه دفتر ایشان.

³⁸ آیت الله محمد فاضل لنکرانی، جامع المسائل، استفتاءات، ج 2، ص 376.

ج) بلی در طلاق رجعی استحقاق نفقه ایام عدّه را دارند. اصل در طلاق رجعی است. ۳۹.80/5/10

پرسش 6- ما رأیکم فی تغییر الجنسیة عند ما یحس الشخص احاسیس جنس المخالف مع أنه فی الحقیقة تنقیص فی الجنسیة؟

پاسخ- لا مانع من التّغییر فی الصّورة المذكورة بل لیس هو فی الحقیقة تغییر بل کشف عن الجنسیة الواقعیة المجهولة.^{۴۰}

آیت الله محمد فاضل لنکرانی :

حکم تغییر و مشخص کردن جنسیت

تغییر جنسیت دو صورت دارد:

الف) گاهی صرفاً ظاهری و صوری است؛ یعنی مثلاً طبیعت بدن مؤنث است و در واقع اثری از آلت انوئیت نیست، بلکه فقط یک جراحی صوری انجام می‌گیرد و چیزی شبیه آلت مذکر ظاهر می‌گردد، این کار حرام است و باید به شدت از آن پرهیز نمود و اگر ازدواجی براساس آن صورت بگیرد، حرام و باطل است.

ب) و گاهی تغییر جنسیت واقعی است؛ یعنی با جراحی کردن عضو تناسلی واقعی که بر اثر مانعی پوشیده شده، ظاهر می‌گردد. این کار ذاتاً جایز است، مخصوصاً در

³⁹. مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه، مجموعه آرای فقهی قضایی در امور حقوقی، ج 3 (نکاح 1)، ص 50-53؛ همو، گنجینه آرای فقهی

قضایی، پاسخ سؤال 5751.

⁴⁰. همان، پاسخ سؤال 5425.

مواردی که آثار جنس مخالف در شخص باشد. اما چون این جراحی نیاز به لمس و نظر دارد، تنها در ضرورت جایز است.^{۴۱}

وجوب تغییر و مشخص کردن جنسیت

در موارد زیر تغییر جنسیت و مشخص کردن جنسی واقعی، واجب می‌شود:

الف) اگر افراد دو جنسی در انجام اعمال و وظایف شرعی خود مانند: محرمیت، ازدواج، ارث، نماز و غیره دچار مشکل شوند و تنها راه خروج از این مشکل، تغییر جنسیت و مشخص کردن جنسیت واقعی باشد؛

ب) اگر دو جنسی بودن موجب ابتلا به بیماری‌های شدید جسمی یا روانی و یا اختلال در زندگی خانوادگی شود و پزشک متخصص تنها راه علاج را در تغییر جنسیت و مشخص کردن جنسیت واقعی بداند؛

ج) اگر در شخص آثار و تمایلات جنس مخالف باشد و عدم تغییر جنسیت باعث ارتکاب حرام شرعی یا قبح عرفی گردد.

البته در همه موارد سه گانه باید حتی المقدور از ارتکاب اعمال حرام خودداری شود و در صورت لزوم به مقدار ضرورت اکتفا گردد.^{۴۲}

^{۴۱} غلام حسین خدادادی، احکام پزشکان و بیماران (فتاوی‌ای آیت الله فاضل لنکرانی)، ص 138.

^{۴۲} همان.

اقدام به تغییر جنسیت توسط پزشک

چون انجام عمل جراحی برای تغییر دادن جنسیت مستلزم نگاه و لمس است، در صورتی پزشک می‌تواند به این کار اقدام نماید که تغییر جنسیت برای شخص ضرورت داشته باشد یا بدون ارتکاب نگاه و لمس حرام مثل تجویز دارو بتواند به این کار اقدام نماید. در این صورت، براساس آن چه که در بحث نگاه و لمس نامحرم گذشت، اقدام پزشک شرعاً اشکال ندارد.^{۴۳}

تغییر جنسیت دو جنسی حقیقی

دو جنسی حقیقی که آن را خنثی مشکل می‌نامند، اگر امکان داشته باشد با عمل جراحی از دو جنسی بودن خارج شود، اقدام به عمل جراحی اشکال ندارد. و ضرورت معالجه دربارهٔ او در برخی از صورت‌ها محقق و ثابت است.^{۴۴}

اذن شوهر در تغییر جنسیت

اگر زن جزء کسانی باشد که تغییر جنسیت برای آنان واجب است، در این صورت، تغییر جنسیت زن نیاز به اذن شوهر ندارد.^{۴۵}

مواردی که موجب ضرورت اقدام به تغییر جنسیت نیست

مسائلی از قبیل وجود تمایلات و روحیات جنس مخالف و همچنین تهدید به خودکشی و یا ترس از خودکشی در صورت عدم تغییر جنسیت، هیچ یک دلیل بر

^{۴۳}. همان، ص 139، مسأله 345.

^{۴۴}. همان، ص 139، مسأله 346.

^{۴۵}. همان، ص 140، مسأله 347.

ضرورت تغییر جنسیت نمی‌باشد.^{۴۶}

احکام دو جنسی ها

دو جنسی کاذب که طبیعتش برخلاف ظاهر اوست، مکلف است براساس جنسیت ظاهری خویش عمل نماید، یعنی اگر ظاهرش زنانه است، خود را از نامحرم بیوشاند و می‌تواند شوهر نماید و اگر ظاهرش مردانه است به نامحرم نگاه نکند و می‌تواند با زن ازدواج نماید.^{۴۷}

احکام شرعی بعد از تغییر جنسیت

شخصی که تغییر جنسیت داد، همه احکام او تغییر می‌کند و باید احکام جنسیت پس از تغییر از قبیل محرمیت، ازدواج و... را مراعات نماید.^{۴۸}

تکلیف همسران بعد از تغییر جنسیت

تغییر جنسیت در دو همسر (زوجین) به چند صورت ممکن است:

الف) اگر تنها یکی از آنها تغییر جنسیت دهد، عقد زوجیت آن دو باطل می‌گردد؛

ب) اگر هر دو همسر تغییر جنسیت دهند، ولی یکی جلوتر و دیگری در زمان بعد،

در این صورت نیز عقد نکاح باطل می‌شود؛

^{۴۶}. همان، ص 140، مسأله 348

^{۴۷}. همان، ص 140، مسأله 349

^{۴۸}. همان، مسأله 350.

ج) اگر تغییر جنسیت در دو همسر همزمان صورت گیرد، زوجیت آن دو بلافاصله فسخ می‌گردد، ولی می‌توانند مجدداً در شکل جدید بعد از تغییر جنسیت عقد ازدواج بخوانند و احتیاط مستحب آن است که صبر کنند تا زمان عدّه بگذرد.^{۴۹}

حکم مهریه بعد از تغییر جنسیت

اگر تغییر جنسیت از طرف زن و با اذن شوهر انجام شود، در صورت عدم آمیزش قبل از تغییر، مهریه زن باید به طور کامل پرداخت شود و احتیاط آن است که مصالحه کنند.

اگر زن بدون اجازه شوهر اقدام به تغییر جنسیت کرده باشد، در صورتی که باید با اذن شوهر اقدام به این کار می‌کرد، مرتکب گناه شده است، ولی از مهریه محروم نمی‌شود و طبق حکم شرعی، مهریه به او می‌رسد.^{۵۰}

تغییر جنسیت زن در زمان عدّه

اگر زن هنگامی که در عدّه است تغییر جنسیت دهد، باقی مانده عدّه‌اش ساقط می‌شود و دیگر لازم نیست بقیه عدّه را نگه دارد، حتی اگر در عدّه وفات باشد.^{۵۱}

حکم ولایت فرزندان، بعد از تغییر جنسیت

اگر مرد تغییر جنسیت داد و زن شد، دیگر بر کودکانش ولایت ندارد، همچنین اگر زن تغییر جنسیت داد مرد شد، بر کودکانش ولایت پیدا نمی‌کند، بلکه ولایت آنان با پدر،

⁴⁹. همان، ص 141، مسأله 351.

⁵⁰. همان، ص 352-353.

⁵¹. همان، ص 141، مسأله 354.

و در صورت نبودن او با جد پدری است و اگر او هم نباشد، ولایت اولاد به ولی امر می‌رسد.^{۵۲}

احکام ارث، بعد از تغییر جنسیت

فردی که تغییر جنسیت دهد، نسبتش با نزدیکان قطع نمی‌شود، بلکه عنوان نسبت عوض می‌شود، مثلاً برادر، خواهر می‌شود و..... و ارث بردن آنان نیز تابع جنسیت بعد از تغییر است.

پدر و مادر و جدّ و جدّه اگر تغییر جنسیت دهند، در ارث بردن ایشان حالت قبل از تغییر جنسیت لحاظ می‌شود هر چند احتیاط این است که در مقدار ارث با یکدیگر مصالحه نمایند.^{۵۳}

محرمیت بعد از تغییر جنسیت

همان طور که گذشت، تغییر جنسیت موجب از بین رفتن نسبت شخص با نزدیکان نمی‌شود و فقط عنوان نسبت عوض می‌شود، لذا حکم محرمیت با محارم نیز باقی است و تغییر نمی‌کند.

کسی که تغییر جنسیت بدهد، نسبت به هم جنسان پیشین خود نامحرم می‌شود، چه پسر باشد و چه دختر، چه از بستگان سببی یا نسبی باشد و تنها نسبت به محارم پیشین

⁵². همان، ص 142، مسألة 355.

⁵³. همان، مسألة 356 و 357.

خود محرم است مگر زن و شوهر که با تغییر جنسیت یکی از آنان ازدواج آنها باطل می‌شود.^{۵۴}

14. دیدگاه آیت الله سید محمد رضا گلپایگانی درباره تغییر جنسیت

سؤال 1- هل يجوز تحويل الجنس من امرأة إلى رجل أو بالعكس عن طريق عملية

جراحية كما هو الحال في بعض الدول؟

جواب- بسمه تعالی - لا يجوز ذلك والله العالم.^{۵۵}

سؤال 2- حکم تغییر جنسیت خنثی به مرد یا زن چیست؟

جواب- ظاهراً جایز می‌باشد و بعد از تغییر جنسیت باید به وظایف جنسی که تغییر

پیدا کرده عمل نماید.^{۵۶}

15. دیدگاه آیت الله سید یوسف مدنی تبریزی در احکام مربوط به

تغییر جنسیت

سؤال 1- حکم تغییر جنسیت از نظر اسلام در موارد زیر چیست؟

الف) دو جنس حقیقی، افرادی که از نظر ژنتیکی نه مرد است و نه زن؟

⁵⁴. همان، مسأله 358 و 359.

⁵⁵. سید حسن حسینی، احکام المغتربین وفقاً لفتاوی عشرة من مراجع التقليد، ص 439.

⁵⁶. سایت گروه فقه و احکام مدرسه علمیه نرجس (علیها السلام).

ب) فردی که اصالتاً مرد، ولی تا به حال در جامعه به عنوان زن زندگی و یا حتی چندین سال است که ازدواج کرده است، آیا می‌توان با عمل جراحی بیضه و آلت تناسلی او را برداشت و برای او مهبل درست کرد؟ او از لحاظ روحی خود را زن حس می‌کند و حتی برخی با خوردن دارو پستان‌هایشان هم بزرگ شده و ظاهر زنانه پیدا می‌کنند، آیا باز هم جواز آن وجود دارد؟

ج) در فردی که اصالتاً زن است، ولی آلت تناسلی کوچک مردانه دارد و به لحاظ فرهنگ اجتماعی که پسر را می‌خواهند نه دختر را، او را از کودکی به عنوان مرد بزرگ کرده‌اند، ولی بتدریج مشخص شده که او زن است، آیا می‌توان با عمل جراحی او را تبدیل به زن کامل نمود و اگر از لحاظ روحی خود را مرد حس می‌کند، تکلیف چیست؟ چون از لحاظ پزشکی امکان مرد کامل ساختن وی نیست.

پاسخ الف- ب- ج) تغییر جنسیت از طریق عمل جراحی در فردی که اصالتاً مرد یا زن است جایز نیست، و شرعاً درست نیست با عمل جراحی بیضه و آلت تناسلی مرد را بردارند و برای او مهبل درست کنند و لو این‌که او از لحاظ روحی خود را زن حس می‌کند و به وسیله خوردن دارو پستان‌هایشان هم بزرگ شده و ظاهر زنانه پیدا می‌کند. و هکذا در فردی که اصالتاً زن است، جایز نیست با عمل جراحی برای او بیضه و آلت تناسلی درست کنند و لو این‌که او از لحاظ روحی خود را مرد حس می‌کند.

و اما خنثی، چون احتمال ذکوریت (مرد بودن) و انوئیت (زن بودن) در آن وجود دارد، لذا می‌تواند بلکه لازم است به پزشک متخصص رجوع کند تا با عمل جراحی مرد بودن یا زن بونش مشخص شود.

ملاک عدم جواز تغییر جنسیت به طریق اجمال

اولاً- لازمه تغییر جنسیت این است که اعضای را چه از مرد، چه از زن از بین ببرند و عضای دیگر را جایگزین آن کنند و این عمل شرعاً جایز نیست. و به عبارت دیگر، از بین بردن اعضای اصلی و یا ایجاد نقص در آن مشروع نمی‌باشد.

ثانیاً- کسی که اصالتاً مرد یا زن خلق شده تغییر و تبدیل آن به جنس مخالف مثلاً تغییر و تبدیل مرد به زن به تمام معنی و بالعکس غیر ممکن و از توان علم بشر خارج است، زیرا این دو جنس مذکر و مؤنث در عالم انسان دگرگونی‌هایی از لحاظ انعقاد نطفه تا هنگام تولد رخ می‌دهد و ویژگی‌های هر یک از دو جنس به تناسب فعالیتشان دارند و اسرار فراوانی که در مفهوم جنسیت نهفته است که همه از نشانه‌ها و آیات آفریدگار حکیم حکایت می‌کند، هیچ قدرتی نمی‌تواند آن را تغییر بدهد.

خلاصه، پس به وسیله عمل جراحی و خوردن دارو اگر موی صورت مرد بریزد و پستان‌هایش بزرگ شود و برای او مهبل درست کنند، در واقع زن شده نشده است و هم‌چنین بالعکس، روئیدن مو در رخسار زن و کوچک شدن پستان‌ها و با درست شدن بیضه و آلت تناسل در وجود آن دلالت نمی‌کند که او واقعاً مرد شده است و اگر به این

عمل غیر مشروع اقدام کرد، معصیت کرده و از نظر تکالیف شرعی حکم قبل از تغییر اعضای ظاهری را دارد.

و به عبارت دیگر، با تغییر بعضی از اعضا، موضوع مرد بودن یا زن بودن از بین نمی‌رود، تا گفته شود که حکم هم تغییر پیدا می‌کند و این موضوع غیر ممکن بودن تغییر جنسیت به معنی واقعی را فی الجمله می‌توان از بعضی از آیات قرآن هم استفاده کرد، مانند: آیه‌های 49 و 50 از سوره شوری که می‌فرماید:

يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ اُنَاثًا وَّ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذَّكَوْرَ وَّ يَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ

عَقِيْمًا؛

یعنی: هر چه را بخواهد می‌آفریند و به هر کس اراده کند دختر می‌بخشد و به هر کس بخواهد پسر و هر کس را بخواهد عقیم می‌گذارد.

و همه می‌دانند و می‌بینند که علی‌رغم تمام تلاش‌ها و کوشش‌ها، هنوز کسی نتوانسته است عقیمان واقعی را ذات ولد نماید، یا مردی که به ظاهر تغییر جنسیت داده، همانند یک زن واقعی، فرزند زاید و فرزند دار نشدن این‌ها دلالت می‌کند که تغییر حقیقی صورت نگرفته است.

خلاصه با آن بیانی که اشاره گردید، این مسأله مهم، مختص علم لایتناهی قادر متعال

است و در سیطره قدرت او می‌باشد و مخلوق چنین توانی را هرگز نخواهد داشت.⁵⁷

⁵⁷ آیت الله سید یوسف مدنی تبریزی، المسائل المستحدثة، ص 42-47.

16. دیدگاه آیت الله ناصر مکارم شیرازی درباره تغییر جنسیت

به طور کلی دو جنسی‌ها (هرمافرودیت‌ها) به چهار دسته تقسیم می‌گردند:

1- دو جنسی‌های حقیقی که هم بیضه و هم تخمدان دارند و بسته به آن که مشخصات مردانه در آنها قوی‌تر باشد یا زنانه با عمل جراحی به صورت مرد با زن در خواهند آمد.

2- شبه دو جنسی‌ها با ظاهر زنانه که در حقیقت مرد هستند و به آسانی درمان می‌شوند و جنس حقیقی خود را پیدا خواهند کرد.

3- شبه دو جنسی‌ها با ظاهر مردانه که واقعا زن هستند و با درمان به جنس واقعی خود دست خواهند یافت.

4- عدم رشد غدد جنسی

بفرمایید:

سؤال 1- آیا انجام عمل جراحی برای مشخص کردن جنسیت واقعی شرعا جایز

است؟

پاسخ- انجام عمل جراحی در این فرض واجب است.

سؤال 2- اگر کسی برای امر ازدواج با پزشک مشورت کند و پزشک مشکل دو

جنسی بودن را بفهمد، وظیفه‌اش چیست؟ آیا باید واقعیت را بر زبان آورد، یا این که

چون ممکن است گفتن واقعیت منجر به بر هم زدن ازدواج شود، کتمان سرّ بر پزشک لازم است؟

پرسش 3- اگر ازدواج صورت گرفته باشد و زن یا مرد دو جنسی باشند و پزشک از حقیقت امر آگاه شود وظیفه‌اش چیست؟ کتمان سرّ یا افشای آن؟ (با توجه به این که هر شق مسأله پیامد خاص خود را دارد).

پاسخ 2 و 3- بر پزشک لازم است که حقیقت را بیان کند تا ایشان مرتکب فعل حرام نشوند.

پرسش 4- در صورتی که غدد جنسی مردانه یا زنانه رشد نکرده باشند و با تجویز پزشک جنسیت بیمار مشخص شود، این کار شرعاً چه حکمی دارد؟

پاسخ- تا جنسیت روشن نشود ازدواج جایز نیست. البته پزشک اگر بتواند به معالجه، یکی از دو جنسیت را تقویت کند اشکالی ندارد.

پرسش 5- بر فرض جایز بودن عمل جراحی تغییر جنسیت یا مشخص کردن، آن صرف اعلام رضایت کافی است یا باید از مراجع قانونی و اولیای وی یا نیز کسب اجازه کرد؟

پاسخ- چنانچه در امثال این جراحی‌ها لزومی برای کسب اجازه نباشد اشکال ندارد.

پرسش 6- بر فرض انجام عمل تغییر جنسیت با مشخص کردن نوع جنسیت، آثار

آن از قبیل طلاق، نفقه، مهر، حضانت اولاد و.... چیست؟

پاسخ- همه این آثار بر آن شخص مترتب می‌شود و در صورت تغییر جنسیت

طرفین، صیغه ازدواج مجدد لازم است. همیشه موفق باشید و 1381/4/31.⁵⁸

پرسش 7- در مورد تغییر جنسیت با توجه به این که از نظر طبی این عمل (در غیر

از ختنی) به تعبیر اطبا تنقیص جنسیت محسوب میشود، بعضاً با مواردی اطبا مواجه‌اند

که شخص از نظر ظواهر بدون هیچ شبهه‌ای یا مرد یا زن، ولی دارای تمایلات،

احساسات، و عواطف جنس مخالف است. بسیاری از این افراد می‌گویند: اگر این تغییر

صورت نگیرد انتحار (خودکشی) خواهیم کرد (و تا به حال 2 بار این مسأله پیش آمده) و

با توجه به این که آمارهای علمی نشان می‌دهد این گونه افراد 6 الی 16 ماه بعد، از

وضعیت جدید پشیمان خواهند شد. آیا اطبا در این گونه موارد که با تهدید انتحار

مواجه‌اند، می‌توانند از باب این که حفظ نفس مقدم بر حفظ عضو است، این عمل را انجام

دهند؟ و آیا اصولاً این عمل برای خود چنین شخص حرام است یا جایز؟

پاسخ- تغییر جنسیت دو صورت دارد: گاهی ظاهری و صوری است؛ یعنی اثری از

آلت جنس مخالف در او نیست، فقط یک جراحی صوری در او انجام می‌گیرد و چیزی

شبه آلت جنس مخالف ظاهر می‌گردد این کار جایز نمی‌باشد، و گاه واقعی است، یعنی

با جراحی کردن عضو تناسلی مخالف ظاهر می‌شود. این کار ذاتاً جایز است و محذور

⁵⁸ مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه، گنجینه سؤالات فقهی قضایی، سؤال شماره 5868.

شرعی ندارد. مخصوصاً در موردی که آثار جنس مخالف در او باشد، اما چون این جراحی نیاز به نظر و لمس دارد، تنها در موارد ضرورت مانند آن چه ذکر کرده‌اید مجاز است.^{۵۹}

پرسش 8- اگر مردی در اثر عدم تربیت صحیح و عدم مراعات مسایل شرعی در خانواده، در کودکی لباس زنانه پوشیده و حالا که بزرگ شده خود را زن می‌داند و با استفاده از داروهای شیمیایی حالات زنانه در او تقویت شده و درخواست تغییر جنسیت می‌کند، آیا جایز است تغییر جنسیت بدهد؟

پاسخ- همان طور که در بالا گفته شد تغییر جنسیت صوری جایز نیست، ولی اگر جنسیت واقعی او خلاف آن است که در او ظاهر می‌باشد، تغییر آن جایز، بلکه گاه واجب است.^{۶۰}

پرسش 9- تغییر جنسیت از نظر شرع چگونه است؟

پاسخ- تغییر جنسیت ذاتاً خلاف شرع نیست، ولی باید از مقدمات مشروع استفاده شود؛ یعنی نظر به عورت و لمس آن لازم نیاید مگر این که به حد ضرورت هم چون ضرورت مراجعه به طبیب رسیده باشد که در این صورت جایز است.

پرسش 10- دختری از کودکی لباس مردانه می‌پوشیده و حالا که بزرگ شده خود را مرد می‌داند و با استفاده از داروهای شیمیایی حالات مردانه در او ایجاد شده و با

⁵⁹. مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه، گنجینه سؤالات فقهی قضایی، سؤال شماره 5280.

⁶⁰. همان، سؤال شماره 6293.

مراجعه به پزشک درخواست تغییر جنسیت خود را نموده است. آیا پزشک مجاز به تغییر جنسیت می‌باشد؟

پاسخ- تغییر جنسیت اگر صوری باشد جایز نیست، ولی اگر واقعی باشد (این امر در افراد دو جنسی واقع می‌شود) به عنوان درمان و ظاهر شدن جنسیت واقعی جایز و گاه واجب است.⁶¹

پرسش 11- مردی به علت این که در گذشته علاقه زیادی به بازی با دختران داشته و به جهت این که صاحب فرزندی در زندگی مشترک خود نگردیده و به خاطر لجبازی در برخی مسایل با دوستانش تصمیم به تغییر جنسیت می‌گیرد. وی بدون اطلاع خانواده‌اش قریب به شش ماه داروهای هورمونی زنانه مصرف نموده و جهت محکم نمودن تصمیم خویش با روان شناسی مشاوره نموده است. ابتدا با طرح مسایلی دروغ در خانواده از قبیل این که به گفته پزشکان قلب من زنانه است و مانند آن، قصد آماده سازی زمینه کار را داشته است. پس از مدتی با اغفال خانواده‌اش موفق می‌شود خانمش را طلاق بدهد و در گام بعدی برای اولین بار لباس زنانه می‌پوشد و با آراستن شکل ظاهری خویش به شکل زنان به منزلشان می‌آید که با عکس العمل تند والدین روبه رو می‌شود، ولی نه تنها عقب نشینی نمی‌کند، بلکه تهدید می‌نماید که اگر به آرزویش نرسد انتحار

⁶¹ آیت الله ناصر مکارم شیرازی، مجموعه استفتاء آت، تهیه و تنظیم ابوالقاسم علیان نژادی، ج 1، ص 470-472؛ همو، رساله احکام برای بانوان، تهیه و تنظیم علیان نژادی، ص 235-236؛ سید حسین الحسینی، احکام المغتربین، ص 449؛ و دکتر سید حسین فتاحی معصوم، مجموعه مقالات و گفتارهای دومین سمینار دیدگاه‌های اسلام در پزشکی، ج 2، ص 786.

خواهد کرد، بالاخره تغییر جنسیت داده و با تغییر نام خود با مردی ازدواج می‌کند. حکم این مسأله چیست؟

پاسخ - چنانچه قبلاً هم گفته ایم، تغییر جنسیت دو صورت دارد:

گاهی صرفاً ظاهری و صوری است، یعنی اثری از آلت جنس مخالف نیست، بلکه فقط یک جراحی صوری انجام می‌گیرد و چیزی شبیه آلت جنس مخالف ظاهر می‌گردد، این کار حرام است و باید بشدت از آن پرهیز نمود و اگر ازدواجی براساس آن صورت بگیرد، حرام و باطل است و حد شرعی دارد.

ولی گاه واقعی است؛ یعنی با جراحی کردن، عضو تناسلی مخالف ظاهر می‌گردد. این کار ذاتاً جایز است و محذور شرعی ندارد، مخصوصاً در مواردی که آثار جنس مخالف در او باشد. اما چون این جراحی نیاز به لمس و نظر دارد، تنها در ضرورت جایز است.⁶²

پرسش 12- اگر زن و شوهر با هم در یک زمان تغییر جنسیت دهند، حکم ازدواج

قبلی آنها چیست؟

پاسخ - اگر تغییر حقیقی باشد زوجیت بلافاصله فسخ می‌شود و می‌توانند مجدداً

عقد ازدواج در شکل جدید بنخوانند، ولی احتیاط آن است زمان عدّه بگذرد.⁶³

⁶² آیت الله ناصر مکارم شیرازی، استفتاءات جدید، تهیه و تنظیم علیان نژادی، ج 2، ص 618.

⁶³ همان، ص 619، همو، رساله احکام برای بانوان، تهیه و تنظیم ابوالقاسم علیان نژادی، ص 236.

کلامی دیگر از آیت‌الله مکارم شیرازی در باره تغییر جنسیت

آیت الله مکارم شیرازی، یکی از مفسد دنیای امروز را تغییر جنسیت‌های کاذب دانست و یادآور شد. عده‌ای به خاطر خوشگذرانی و از روی تفنن، تمایل به تغییر جنسیت خود یافته‌اند که این بلای دنیای امروز است.

به گزارش خبرگزاری فارس به نقل از رسا، آیت الله ناصر مکارم شیرازی در ادامه سلسله بحث‌های خود در مدرسه حضرت علی بن ابیطالب (علیه السلام) با انتقاد از گرایش برخی به تغییر جنسیت گفت: امروزه در غرب با استفاده از هورمون‌های جنس مخالف، امکان تغییر جنسیت براحتی فراهم آمده است. متأسفانه در میان جوانان‌ها نیز دیده می‌شود که عده‌ای معدود از نظر ظاهری تمایل به جنس مخالف پیدا می‌کنند، مثلاً برخی پسران با آرایش زنانه در جامعه حاضر می‌شوند و رفتار زنانه دارند.

وی با بیان این‌که در مورد این معضل پدران و مادران نیز مقصرند، افزود: زیرا از خردسالی، لباس دخترانه بر تن پسران می‌کنند. بی توجهی به نوع پوشش و لباس کودک در تربیت وی اثر گذار است و به مرور، این کودک تمایل به جنس مخالف خود پیدا می‌کند. پدران و مادران گاه پسر را نوازش‌های دخترانه می‌کنند. این پسر بر اثر پوشیدن لباس و این تربیت نادرست، به مرور زمان تمایلات دخترانه پیدا می‌کند و این مسأله بسیار خطرناک است.

این مرجع تقلید فتوای خود را در مورد تغییر جنسیت چنین اظهار داشت: تغییر جنسیت‌های حقیقی مربوط به افرادی است که دو جنسی هستند که پزشکان و کارشناسان

یک جنس را حذف می‌کنند، جنس اصلی می‌ماند و جنس فرعی حذف می‌شود. اما درباره سایر افراد جامعه که دو جنسی نیستند، تبدیل مرد به زن و زن به مرد جایز نیست. وی ادامه داد: تغییر جنسیت‌های صوری امروز یک نوع بیماری خطرناک است و کار بسیار غلطی است. با این کار تغییر واقعی ایجاد نمی‌شود، بلکه فرد به یک آدم بی‌خاصیت و بی‌اثر تبدیل می‌شود. وی در باب پیشینه تاریخی این بحث به قضاوت‌های حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) اشاره کرد.⁶⁴

17. دیدگاه آیت الله حسین علی منتظری درباره تغییر جنسیت

سؤال 1- آیا تغییر جنسیت در محرمیت افراد بر یکدیگر تأثیر می‌گذارد یا نه؟

جواب- بعد از تغییر جنسیت هر نسبتی با خویشاوندان خود پیدا کند، آن نسبت ملاک است.

سؤال 2- آیا کسی که جنسیتش محرز است، به هر دلیلی می‌تواند جنسیت خود را

تغییر دهد؟ و چنان چه جایز باشد و این کار را انجام شود، روابط او با خویشان و محارمش چگونه است؟

جواب- اگر مستلزم حرام شرعی نباشد دلیلی بر حرمت نداریم؛ و پس از تغییر

جنسیت به نحو کامل، چون موضوع عوض می‌شود، احکام تابع موضوع جدید است.⁶⁵

⁶⁴. روزنامه رسالت، 1384/8/2، گزیده جراید (جامعه مدرسین حوزه علمیه قم) ش 374، تاریخ 1384/8/4، ص 2.

⁶⁵. حسین علی منتظری، رساله استفتائات، ج 2، ص 408.

سؤال 3- اگر در عمل جراحی، کشف از واقعیت پنهانی شده باشد، مثلاً کسی که در اثر عمل جراحی مرد شده، معلوم شود از اول مرد بوده آیا احکام تغییر جنسیت بر آن جاری می‌شود؟

جواب- ظاهراً در فرض سؤال تغییر جنسیت صادق نیست و باید آثار کشف خلاف مترتب شود.⁶⁶

سؤال 4- اگر مادر تغییر جنسیت دهد، آیا بعد از مرد شدن او، کسانی که بر پسرش حلالند بر او هم محرمند؟ و اگر عروس کسی تغییر جنسیت دهد و مرد شود، آیا بر مادر شوهر سابقش محرم خواهد بود؟ و یا اگر پدر تغییر جنسیت دهد و زن شود به پسر خود محرم خواهد بود، در حالی که فعلاً نه پدر اوست و نه مادر؟

جواب - اگر پدر و مادر تغییر جنسیت دهند، بر اولاد بلاواسطه و با واسطه و هم‌چنین بر آباء و اجداد و جددهای خودشان محرم باشند، و در مسأله عروس احتیاط شود.

سؤال 5- بعضی از زنان و مردان در خود احساس جنس مخالف می‌کنند و بعضاً اگر تغییر جنسیت ندهند، احتمال اقدام به خودکشی در آنان هست، آیا اصولاً تغییر جنسیت جایز است؟

⁶⁶ همان، ص 408، حسین علی منتظری، احکام پزشکی، ص 116.

جواب- به طور کلی دلیلی بر حرمت تغییر جنسیت نداریم و اگر حال آنها به نحوی باشد که تغییر جنسیت برای آنها ضرورت داشته باشد، بعید نیست که واجب باشد.

سؤال 6- اگر کسی که در خود تمایلات یا برخی آثار جنس مخالف را مشاهده می‌کند، آیا واجب است تغییر جنسیت دهد یا نه؟
جواب- واجب نیست.⁶⁷

سؤال 7- اگر زن یا شوهر تغییر جنسیت دهند عقد و مهریه و سایر احکام چه صورتی پیدا می‌کند؟

جواب- عقد باطل می‌شود، و در صورت تحقق دخول، مهر مستقر بر ذمه شوهر می‌باشد و در صورت عدم دخول احوط تصالح است.⁶⁸

سؤال 8- اگر هر یک از برادر و خواهر تغییر جنسیت دهند، آیا نسبت آنها به یکدیگر قطع می‌شود یا نه؟ و همین طور در مورد دو برادر و خواهر و عمه و عمو و خاله؟

جواب- نسبت قطع نمی‌شود، ولی عنوان عوض می‌شود؛ مثلاً برادر خواهر می‌شود و هر کدام حکم خود را خواهد داشت.⁶⁹

⁶⁷. حسین علی منتظری رساله استفتانات، ج 2، ص 408.

⁶⁸. حسین علی منتظری، رساله استفتانات، ج 2، ص 408؛ حسین علی منتظری، احکام پزشکی، ص 115.

⁶⁹. همان.

سؤال 9- اگر یکی از بستگان کسی که تغییر جنسیت داده بمیرد، حکم ارث تابع

بعد از تغییر جنسیت است یا قبل از آن؟ و اگر فردی که تغییر جنسیت داده، پدر یا مادر باشد، چه حکمی خواهد داشت؟ زیرا پس از تغییر فرد فعلی نه پدر خواهد بود و نه مادر.

جواب- در غیر پدر و مادر حکم عنوان حال فوت ملاحظه می شود، و در خصوص

پدر و مادر احتیاط شود؛ یعنی پدر را پدر حساب کنند گر چه تغییر جنسیت داده و زن شده باشد و همچنین است مادر.⁷⁰

سؤال 10- هل يجوز تغيير الجنسية مطلقاً او لا يجوز مطلقاً او يجوز مع صدق المعالجة

عليه و لزومها عرفاً او شرعاً؟

جواب - والظاهر أنه لا دليل على حرمة ذاتاً ولكن إذا كانت مقدماته محرمة شرعاً كنظر

الأجنبي إلى عورته أو لمسه لها فلا يجوز الا مع صدق الضرورة كما إذا فرض وجود تمايلات

الجنس المخالف فيه شديداً و غلبت فيه مقتضيات طبعه بحيث يكون بحسب الطبع من

مصاديقه أو قريباً منه و لم يكن إبرازه و علاجه إلا بالعملية، ففي هذه الصورة لا مانع منه،

لصدق العلاج و الضرورة عليه، بل ربما يجب إذا توقف العمل بالوظائف الشرعية على ذلك.

و كيف كان فأصل العمل لا دليل على حرمة ذاتاً و إن حرم بعض مقدماته إذا لم تكن

ضرورة.

⁷⁰ همان.

و أما فرض أن العملية لا توجب تغيير الجنسية من رأس بل توجب العملية أو تزريق بعض المواد تغيير الصورة و القیافة فقط بحيث یصیر الرجل بصورة المرأة أو بالعکس مع بقاء الجهاز الجنسي بحاله، فأخبار التشبه المنهی عنه تشمل مثل ذلك و هذا نوع من تأنت الرجل و تذكر الأنثی، و مقتضى تلك الأخبار كون ذلك مرغوباً عنه شرعاً فتدبر.⁷¹

11- تغییر جنسیت گاهی ضرورت پیدا می کند، مثلاً گاهی افراد دو جنسی دچار بیماری ها و اختلالات روانی و خانوادگی شدید می شوند، به طوری که پزشک متخصص تنها راه معالجه را در تغییر جنسیت می داند؛ و علاوه بر این، برای دو جنسی های حقیقی ضرورت دیگری نیز وجود دارد و آن این که دو جنسی های حقیقی نسبت به احکام و انجام وظایف شرعیه مشکلات بسیاری دارند. مثل احکام محرمیت، ازدواج، ارث، نماز، دیات، و... تنها راه خروج از این تنگناها تغییر دادن جنسیت آنهاست، تا این که به مردان ملحق شوند یا به زنان.⁷²

12- تغییر جنسیت به خودی خود منع شرعی ندارد. بنابراین کسانی که زن هستند و تمایلات شدید مردانه دارند یا برعکس، می توانند تغییر جنسیت دهند؛ ولی اگر عمل جراحی برای تغییر جنسیت با هر گونه اعمال دیگر مستلزم حرام، از قبیل لمس، نگاه به عورت، و باشد تغییر جایز نیست، مگر در موارد ضرورت.⁷³

متن پرسش: دو جنسی ها به طور کلی به دو دسته تقسیم می شوند:

71. حسین علی منتظری، دراسات فی المكاسب المحرمة، ج 2، ص 517-518، با تلخیص.

72. حسین علی منتظری، احکام پزشکی، ص 113.

73. همان.

دو جنسی‌ها کاذب (ختنای غیر مشکل)

دو جنسی‌های حقیقی (ختنای مشکل)

دو جنسی‌های کاذب خود دو دسته هستند:

1- دو جنسی‌های کاذب مؤنث: کسانی هستند که وضعیت کروموزومی آنها

مؤنث است (طبیعت زنانه دارند)، ولی ظاهری کاملاً مردانه دارند.

2- دو جنسی‌های کاذب مذکر: کسانی هستند که وضعیت کروموزومی آنها

مذکر است (طبیعت مردانه دارند)، ولی ظاهری کاملاً زنانه دارند.

پرسش 13- ازدواج دو جنسی‌های کاذب (چه مذکر و چه مؤنث) و مسایل

محرمیت و غیره نسبت به آنها چگونه است؟

پاسخ- ازدواج آنها و مقام احکام دیگری که مربوط به آنها می‌شود، بر طبق ظاهر

آن‌هاست. بنابراین، اگر ظاهری مردانه دارند، می‌توانند با زن ازدواج کنند و بقیه احکام

نیز همین‌طور است، یا اگر ظاهری زنانه دارند می‌توانند با یک مرد ازدواج کنند و باید

خود را از مردان نامحرم بپوشانند (گرچه طبیعت و ماهیت او مردانه باشد) و همچنین

است نسبت به بقیه احکام.

پرسش 14- دو جنسی‌های کاذب مؤنث که دارای وضعیت کروموزومی مؤنث

می‌باشند، ولی ظاهری کاملاً مردانه دارند؛ اقدام پزشکی و جراحی برای تغییر ظاهر مردانه

در صورت تمایل فرد چه حکمی دارد؟ مسایل محرمیت و ازدواج او چگونه است؟

هم‌چنین دو جنسی‌های کاذب مذکر که دارای وضعیت کروموزومی مردانه هستند، ولی

ظاهری کاملاً زنانه دارند؛ آیا عمل جراحی برای تغییر ظاهر زنانه آنها جایز است؟ مسایل
محرمیت و ازدواج آنها و... چگونه است؟

پاسخ- در صورت ضرورت معالجه، اقدام به عمل جراحی مانع ندارد، و در صورت
تغییر جنسیت، تمام احکام بعد از تغییر از حیث محرمیت و ازدواج و غیر اینها جاری
می شود.

پرسش 15- دو جنسی های حقیقی (خنثای مشکل) از نظر کروموزومی هر دو گوناد
را دارا می باشند (تمخدان و بیضه) تبدیل وضعیت فرد چه حکمی دارد؟ آیا شرعاً پزشک
یا جامعه مسؤل مشخص نمودن ماهیت جنس بیمار می باشند؟ آیا خواست بیماران صرفاً
می تواند ملاک تبدیل وضعیت توسط پزشک معالج باشد؟

پاسخ- دو جنسی حقیقی که آن را «خنثای مشکل» می نامند، اگر امکان داشته باشد،
با عمل جراحی از دو جنسی بودن خارج شود، اقدام به عمل جراحی اشکال ندارد؛ زیرا
ضرورت معالجه درباره او محقق و ثابت است.⁷⁴

پرسش 16- اگر کسی در خود تمایلات یا برخی از آثار جنس مخالف را مشاهده
کند، آیا تغییر جنسیت برای او واجب می شود؟

پاسخ- واجب نیست، مگر این که عدم تغییر جنسیت او باعث ارتکاب حرام شرعی
یا قبیح عرفی گردد.⁷⁵

74. حسین علی منتظری، احکام پزشکی، ص 113-114.

75. همان، ص 114-115.

پرسش 17- دختری از کودکی لباس مردانه می پوشیده و حالا که بزرگ شده خود

را مرد می داند و با استفاده از داروهای شیمیایی حالت مردانه در او ایجاد شده و با مراجعه پزشک، درخواست تغییر جنسیت خود را نموده است؛ آیا پزشک مجاز به تغییر جنسیت می باشد؟ هم چنین مردی که در اثر پوشیدن لباس مردانه از بچگی و مسایل دیگر تمایلات زنانه پیدا کرده، آیا می تواند تغییر جنسیت دهد؟

پاسخ- اگر زن تمایلات مردانه دارد، می تواند تغییر جنسیت دهد؛ هم چنین است

مرد اگر تمایلات زنانه داشته باشد.^{۷۶}

پرسش 18- با توجه به اینکه تغییر جنسیت در غیر خنثی از نظر طبی (به تعبیر

اطبا) تنقیص جنسیت محسوب می شود، بعضی از پزشکان با مواردی که مواجهند که شخص از نظر ظاهری بدون هیچ شبهه ای یا مرد است یا زن، ولی دارای تمایلات، احساسات، و عواطف جنس مخالف است. بسیاری از این افراد می گویند: اگر این تغییر و لو به طور صوری و ظاهری صورت نگیرد، انتحار خواهیم کرد. (تا به حال دو بار این مسأله پیش آمده) و با توجه به این که آمارهای علمی نشان می دهد که این گونه افراد شش الی شانزده ماه بعد از وضعیت جدید پشیمان خواهند شد، آیا اطبا در این گونه موارد که با تهدید انتحار مواجهند، می توانند از باب این که حفظ نفس مقدم بر حفظ عضو است، این عمل را انجام دهند؟

پاسخ- در فرض سؤال اشکال ندارد.^{۷۷}

⁷⁶. همان، ص 115.

پرسش 19- کسانی را که از راه عوض کردن هورمون خون، تغییر جنسیت

می‌دهند، مثلاً به زن هورمون مردانه تزریق می‌کنند، آیا حکم آن‌ها نیز عوض می‌شود یا

خیر؟ و حکم آن‌ها در مورد ارث و غیره چگونه است؟

پاسخ- حکم دایر مدار ظاهر است. بنابراین، اگر به هر علت جنس زن یا مرد عوض

شده و واقعا زن مرد یا مرد زن شود، حکم نیز عوض می‌شود.^{۷۸}

پرسش 20- آشکار کردن جنس واقعی - اگر انجام تکلیف و وظایف شرعی بدون

آشکار کردن جنس واقعی ممکن نیست - واجب است جنس واقعی را آشکار کنند؛ ولی

اگر انجام تکلیف بدون آن ممکن باشد، واجب نیست، بلکه جایز است.^{۷۹}

18. دیدگاه آیت الله سید عبدالکریم موسوی اردبیلی درباره تغییر

جنسیت

پرسش 1- آیا انجام عمل جراحی برای مشخص کردن جنسیت واقعی (در مورد

دو جنسی‌ها یا افراد فاقد جنسیت) شرعاً جایز است؟

پاسخ- انجام عمل جراحی برای تعیین جنسیت واقعی یا تبدیل ختنی به مرد یا زن

فی حد ذاته جایز است، مگر ملازم با حرام باشد که آن وقت مقید به حد ضرورت است.

⁷⁷. حسین علی منتظری، احکام پزشکی، ص 115.

⁷⁸. همان، ص 116.

⁷⁹. همان، ص 116.

پرسش 2- اگر کسی که برای امر ازدواج با پزشک مشورت می کند و پزشک مشکل دو جنسی بودن را بفهمد، وظیفه اش چیست؟ آیا باید واقعیت را بر زبان آورد یا این که چون ممکن است گفتن واقعیت منجر به بر هم زدن ازدواج شود، کتمان سرّ بر پزشک لازم است؟

پرسش 3- اگر ازدواج صورت گرفته باشد و زن یا مرد دو جنسی باشند و پزشک از حقیقت امر آگاه شود وظیفه اش چیست؟ کتمان سرّ یا افشای آن؟ (با توجه به این که هر شق مسأله پیامد خاص خود را دارد).

پاسخ 2 و 3- اگر در مقام مشورت به پزشک رجوع شده باید واقع را بیان کند، چه موجب عدم وقوع ازدواج شود یا نشود، حتی در صورت وقوع ازدواج هم بنابر آن قولی که ازدواج او جایز است که به نظر ما درست نیست، باز پزشک باید واقع را بگوید، مگر در عیوبی که بدون اشکال زیاد رفع می شود و اگر از پزشک سؤال نشده، ولی از عیب اطلاع پیدا کرده و جایز است به طرف مقابل یا بزرگتر او اطلاع دهد، هر چند واجب نیست.

پرسش 4- در صورتی که غدد جنسی مردانه یا زنانه رشد نکرده باشند و با تجویز پزشک جنسیت بیمار مشخص شود، این کار شرعاً چه حکمی دارد؟

پرسش 5- بر فرض حایز بودن عمل جراحی برای تغییر جنسیت یا مشخص کردن آن، جنسیت بیمار مشخص می شود، این کار شرعاً چه حکمی دارد؟

پاسخ 4 و 5- تغییر جنسیت واقعاً در آن مواردی که مقتضی دارد، شرعاً جایز است

و اگر مکلف نباشد. نیاز به اذن ولی شرعی دارد و اگر خودش عاقل و بالغ باشد. احتیاج به اذن دیگران ندارد.

پرسش 6- بر فرض انجام عمل تغییر جنسیت با مشخص کردن نوع جنسیت آثار

آن از قبیل طلاق، نفقه، مهر، حضانت اولاد و..... چیست؟

پاسخ- ازدواج ختثای مشکل به نظر ما شرعاً جایز نیست، فلذا احکام و آثار نکاح بر

او مترتب نیست و پس از تغییر جنسیت عقد باید تجدید گردد، آن وقت آثار و احکام

شرعی پس از علاج مترتب می گردد. 1383/8/26.⁸⁰

«متن سؤال: بفرمایید:

پرسش 7- در دو جنسی کاذب مؤنث آیا پزشک از دیدگاه شرع مجاز است در

صورت تمایل فرد، علی رغم ماهیت زنانه، اقدامی کند که ظاهر مردانه وی حفظ شود؟

پرسش 8- اگر دو جنسی کاذب مؤنث- که ماهیتش زنانه است- با زن سالم ازدواج

کرده باشد، تکلیف شرعی پزشک در اقدام به عمل جراحی برای حفظ ظاهر مردانه وی

چیست؟

پرسش 9- اگر دو جنسی کاذب مؤنث هنوز ازدواج نکرده باشد، با توجه به این که

اگر ازدواج کند- هر چند ظاهرش بر اثر عمل جراحی باقی می ماند- دو زن با هم ازدواج

کرده اند، تکلیف پزشک در انجام عمل جراحی برای حفظ ظاهر مردانه چیست؟

⁸⁰. مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه، گنجینه سؤالات فقهی قضایی، سؤال شماره 5868.

پرسش 10- در مواردی که دو جنسی کاذب مؤنث با زن ازدواج کرده باشد و پزشک متوجه دو جنسی بودن وی بشود، وظیفه‌اش در کتمان یا افشای اسرار چیست؟ (کتمان سرّ موجب ازدواج یا دامه دو زن می‌شود و افشای سرّ نیز منکر است چون صاحب آن راضی به افشا نیست).

پرسش 11- دو جنسی کاذب مذکر که علی‌رغم ظاهر زنانه از لحاظ ماهیت مرد است، آیا پزشک مجاز است با تمایل وی، برای حفظ ظاهر زنانه عمل جراحی انجام دهد؟

پرسش 12- در مواردی که دو جنسی کاذب با مردی ازدواج کرده است و پزشک متوجه دو جنسی بودن وی و مذکر بودن می‌شود، تکلیف نسبت به افشای سرّ کتمان و سکوت چیست؟

پرسش 13- در صورتی که دو جنسی کاذب مذکر بخواهد ازدواج کند، پزشک متوجه بشود با توجه به این که سکوت وی منجر به ازدواج دو مرد با هم می‌شود، تکلیف چیست؟

پرسش 14- در دو جنسی حقیقی (خنثای مشکل) آیا مشخص کردن جنسیت شخص جایز است؟

پرسش 15- آیا پزشک یا جامعه پزشکی به عنوان متصدی در امور پزشکی مسؤول و مکلف است ماهیت شخص را مشخص کند؟ آیا درخواست بیمار در چنین موردی

مجوز تبدیل وضعیت (مشخص کردن وضعیت) به حساب می‌آید یا باید علاوه بر آن، مراجع ذی صلاح نیز اجازه دهند؟

پرسش 16- اگر پزشک فقط به درخواست بیمار، وضعیت وی را از لحاظ جنسیت

مشخص کند، آیا از لحاظ شرعی فعل وی تحت چه عنوانی قرار می‌گیرد؟

پرسش 17- اگر ختنی (دو جنسی) ازدواج کرده باشد، اعم از این که وضعیت واقعی

او چه بوده است و سپس وضعیتش مشخص و یا تبدیل شود، تکلیف عقد ازدواج چه می‌شود؟

پرسش 18- در دو جنسی کاذب مؤنث که از لحاظ ماهیت زن است، پس از

مشخص شدن وضعیت تکلیف ارث و نفقه و... چه می‌شود؟

پاسخ‌های پرسش‌های 7 تا 18- با کمال معذرت سؤال‌ها درست تنظیم نشده است.

اگر مقصود سؤال از تغییر جنسیت است، به نظر این جانب جایز است اگر درست انجام شود و واقعاً تغییر جنسیت محقق شده باشد؛ یعنی زن، مرد شود یا مرد، زن شود، خواه کسی که تغییر جنسیت داده مرد باشد یا زن یا دو جنسی؛ یعنی ختنی و خواه ختنی مشکل باشد یا غیر مشکل. دکتر معالج هم اطلاعات خود را در صورتی که به او مراجعه شود، باید بگوید و مخفی نکند.

و اگر منظور این است ختنی می‌تواند زن بگیرد یا شوهر کند یا نه، اگر ختنی مشکل

نباشد و بر حسب امارات شرعی معلوم باشد که زن است یا مرد، اولی به وظیفه زن و

دومی به وظیفه مرد عمل می‌کند، مگر این که تغییر جنسیت داده باشد و اگر ختنی مشکل

باشد و تغییر جنسیت هم واقعی نباشد، نمی‌تواند نه به وظایف مرد عمل کند و نه به وظایف زن و دکتر معالج هم اطلاعات خود را افشا می‌کند در حدی که دیگران فریب نخورند و اشکال شرعی هم ندارد. عبدالکریم موسوی اردبیلی، 1381/4/13.⁸¹

دیدگاه کلی آیت الله سید عبدالکریم موسوی اردبیلی در باره تغییر جنسیت

آنچه در شرع وارد شده است، احکام زن و مرد است و اما شناخت زن، مرد به عرف واگذار شده است و چیزی در این باره گفته نشده است، در عرف هم زن به کسانی گفته می‌شود که اندام‌های زنانه داشته باشد، مانند صورت و سینه و باسن و رحم و تخمدان و لوله؛ و مرد به کسانی گفته می‌شود که اندام و اعضاء مردانه داشته باشند، مانند ریش و سبیل و سینه و بیضه و آلت تناسلی.

ولی علم برای زن و مرد خصوصیت دیگری بیان می‌دارد، کروموزومی 46 XX را برای زن و کروموزومی 46 XY را برای مرد مشخص می‌کند، خواه اندام زنانه داشته باشد یا به سبب بیماری فاقد بعضی از اعضا و اندام زنانه باشد و هم‌چنین مرد.

بحث در این است که آیا در شناخت زن و مرد باید تابع عرف شد- آن که ظاهر و اندام زنانه دارد زن و آن که ظاهر و اندام مردانه دارد مرد گفته شود- با تابع نظر علم، آن که کروموزوم مرد دارد مرد و آن که کروموزوم زن را دارد زن محسوب می‌شود. هر کدام باشد نظر شرع روشن است. حقیقت این است که باید نظریه علمی را پذیرفت و

⁸¹ همان، سؤال شماره 5869.

عرف را در تعیین مصداق تخطئه کرد. بنابراین، مبنا حکم ازدواج و حاملگی و حرمت نظر روشن می‌شود. برای مرد شوهر کردن حرام است و برای زن جایز. قرار دادن نطفه در رحم موجود در بدن این مرد مانند قرار دادن نطفه است در محفظه خارج، همان حکم را دارد و آن با ملاحظه شرایط جایز است، این هم طبعاً جایز است و این مرد نه پدر این بچه به حساب می‌آید و نه مادر او.

اگر تشخیص داده شد که زن است، ولی ظاهری مردانه دارد. حکم مرد را پیدا نمی‌کند و نمی‌تواند زن بگیرد. در محرمیت هم حکم زن را دارد. ولی کلام در تشخیص است؛ زیرا علم که نمی‌گوید: این زن است یا مرد. علم (همین) قدر می‌گوید: این شخص این کروموزوم را دارد و این غالباً در زن‌ها موجود است، ولی این‌که این شخص با وجود ظاهر کاملاً مردانه و داشتن زن و بچه، زن است یا مرد، از چهارچوب علم بیرون است؛ چون احتمال داده می‌شود آن کروموزوم که از مختصات مؤنث است ندرتاً در مرد هم وجود داشته باشد. به جای این‌که بگوییم: این ماهیتاً زن است و در نتیجه اختلالات مادرزادی ظاهر مرد پیدا کرده، بگوییم: این مرد است و به جهت اختلالات کروموزوم مؤنث پیدا کرده. اگر این احتمال در نظریه علم به وجود آید و امکان داشته باشد باید گفت مرد است و احکام مرد را دارد. هم‌چنین است سؤال دوم.

توضیح بیش‌تر آن که این گونه اشخاص دچار یک نحوه تضاد در وجودشان هستند. زن و کروموزوم این‌ها با اندام ظاهری شان توافق ندارد. اگر دلیل علمی داشته باشیم که زن و کروموزوم خطا نمی‌رود، قطعاً اختلال ظاهری این‌ها در نتیجه اختلال تکاملی است.

جواب همان است که گفته شد و اگر این احتمال از نظر علمی وجود داشته باشد، به ظاهر حکم می‌شود.

سؤالی در این جا هست و آن این که عمل جراحی برای حفظ ظاهر این‌ها برای چیست؟ اگر برای این است که ظاهر این‌ها در حال تغییر و موافقت با ژن و کروموزوم است، این خود دلیل می‌شود که ظاهر این‌ها در نتیجه اختلال بوده است. در هر حال، پاسخ قطعی مسأله احتیاج به توضیح بیش‌تر دارد که باید از نظر علمی داده شود.

در مورد دو جنسی حقیقی (خنثی مشکل) اگر از نظر علمی چاره‌ای باشد، این شخص ماهیتاً و حقیقتاً زن و یا مرد بشود اشکال ندارد و اگر برای فریب است که یک نحوی به نظر بیاید که این زن است یا مرد است و مشکل زندگی او حل شود، ولی واقعاً مشکل بماند و مشکل بیش‌تری ایجاد شود جایز نیست، پزشک و جامعه هم در تشخیص وضع او مسؤولیتی ندارد.

در دو جنسی حقیقی، خواست بیمار می‌تواند ملاک تبدیل وضعیت توسط پزشک معالج باشد و احتیاج به کسب اجازه از مراجع قانونی نیست مگر برای مراسم قانونی از نظر شرع همان است که گفته شد.

19 - دیدگاه آیت الله محمد مؤمن درباره تغییر جنسیت

1- تغییر جنسیت حقیقی در مورد کسی که واقعا مرد و یا واقعا زن است و هیچ‌گونه نقص خلقتی ندارد و با عمل جراحی به جنس مخالف تغییر جنسیت می‌دهد- هرگاه

ممکن باشد- به نفسه مانع شرعی ندارد، البته نظر و یا لمس عورت او از ناحیه نامحرم جایز نیست و باید عمل جراحی طوری انجام شود که مستلزم این حرام یا حرام دیگری نباشد.

2- فردی که به حسب موازین شرع، زن یا مرد است، ولی عضو اضافی و ناقص جنس مخالف را دارد (خنتای غیر مشکل) نیز می‌تواند اقدام به از بین بردن این عضو ناقص نماید و یا عضو اصلی خود را از بین برده و با تقویت عضو ناقص تغییر جنسیت دهد و در هر حال، این عمل جراحی باید طوری انجام گیرد که مستلزم هیچ گونه حرام نباشد.

3- فردی که نه زن است و نه مرد (خنتای مشکل)، اصل اقدام به اصلاح و مشخص نمودن وضعیت خودش با عمل جراحی شرعاً جایز است، اما مشکل نظر و لمس نامحرم نسبت به عورت وی به قوت خود باقی است و باید عمل جراحی روی او مستلزم این حرام یا حرام دیگری نباشد.⁸²

20. دیدگاه آیت الله عبدالله جوادی آملی در باره تغییر جنسیت

1. آیا تغییر جنسیت (مرد به زن و بالعکس) جایز است یا نه؟
2. ادله فقهی که می‌توان برای اثبات یا رد آن بیان کرد چیست؟

⁸². ر.ک: دکتر حسین فتاحی معصوم، مجموعه مقالات و گفتارهای دومین سمینار دیدگاه‌های اسلام در پزشکی، ج 2، ص 690-691.

3. اگر در کشور اسلامی چنین عملی صورت گیرد (در صورت عدم جواز) تکلیف

مطلوعین فقط امر به معروف و نهی از منکر است یا نه؟

1. تغییر جنسیت حرام نیست.

2. نبودن دلیل بر حرمت برای اثبات جواز کافی است.

3. در صورت اطلاع، هر کس برابر وضع کنونی به لحاظ محرم یا نامحرم بودن،

عمل می‌کند.⁸³

21. آیت الله محمد جواد فاضل لنکرانی در باره تغییر جنسیت

* آیا تغییر جنسیت جایز است؟ ادله جواز یا عدم جواز را لطفاً بفرمائید. جنابعالی

قائل به مشروعیت مطلق، مشروعیت مشروط و یا ممنوعیت مطلق هستید؟

- آیت الله فاضل لنکرانی: افرادی که دوجنسی و به اصطلاح خنثی هستند تغییر و یا

اصلاح جنسیت در آنان اشکالی ندارد و در برخی از موارد واجب است. در خنثی مشکل

چنانچه ابقاء آن موجب عسر حرج و یا اختلالات روانی باشد و تنها با معالجه و عمل

جراحی درمان یابد با وجود امکانات مالی این عمل واجب است و در چنین فرضی

حرمت نظر و لمس به جهت وجود ضرورت و اضطرار برطرف می‌شود و خلاصه آنکه

در مورد خنثی مشکل به جهت لزوم معالجه و رفع عسر و حرج می‌توان فتوا به جواز و با

⁸³ . سایت الکترونیکی رسا به آدرس: <http://esramagazine.net/rabi89/?p=192>

وجود برخی از قیود فتوا به وجوب داد. در ختنی غیرمشکل از طریق ادله جواز معالجه و درمان می‌توان جواز آن را استفاده کرد.

اما در غیر این دو مورد، یعنی جایی که کسی کاملاً مرد است و بخواهد تغییر جنسیت دهد و به زن تبدیل شود و یا بالعکس می‌توان بر فرض امکان آن گفت گرچه دلیل واضحی بر منع نیست اما با استناد به مذاق شرع می‌توان آن را ممنوع دانست. برای فقیه روشن است که شارع عملی را که موجب بروز مشکلات شود و اختلال در نکاح و نسب و از این قبیل را به دنبال داشته باشد راضی به آن نیست و علاوه ادله معالجه و ضرورت آن به هیچ وجه جریان ندارد.

در موردی که کسی ختنی غیرمشکل است و امارات و قرائن شرعی یکی از دو عنوان رجولیت و انوثیت را معین کرده است علاوه بر اینکه می‌تواند با عمل جراحی احتمال مقابل را زائل کند نیز می‌تواند احتمال مقابل را تقویت و برخلاف آنچه که قرائن شرعی بر آن است را نتیجه بگیرد و این مورد هم داخل در ادله معالجه و ضرورت معالجه و درمان قرار می‌گیرد و بر طبق این ادله فرقی نمی‌کند که نتیجه معالجه چه باشد.

*حکم وجوب ستر بر زن در نماز و در غیر آن بعد از تغییر جنسیت وی چگونه است؟ در صورتی که تغییر به صورت کامل انجام نشده باشد چطور؟ وضعیت جهر و اخفات در نماز در بعد از تغییر جنسیت به چه صورت است؟ اگر تغییر به صورت کامل انجام نشده بود حکم چیست؟ و اگر در انجام تغییر شکست حاصل شد و جنسیت ختنی

شد تکلیف چیست؟ آیا زن بعد از تغییر کامل جنسیت می‌تواند امام جماعت برای مردان شود؟ مردان بعد از تغییر جنسیت چگونه؟ چرا؟

-شخص بعد از تغییر جنسیت از نظر احکام لازم است حکم عنوان جدید را رعایت کند و در این جهت فرق نمی‌کند که اصل تغییر و یا اصلاح را جایز بدانیم یا خیر. بنابراین، اگر خنثی چه مشکل و چه غیرمشکل به مرد واقعی و یا زن واقعی تبدیل شده باشد لازم است حکم آن را رعایت کند و اگر تبدیل و تغییر به صورت کامل انجام نگیرد و مثلاً کسی که بالفعل مرد است با عمل جراحی به صورت خنثی درآید، در این فرض نیز باید احکام خنثی را رعایت کند.

*شخصی قتلی را مرتکب می‌شود یا جراحی را به شخص وارد می‌سازد و سپس تغییر جنسیت می‌دهد، بر حسب کدام جنسیت وی با او برخورد می‌شود؟ پزشک بر مریض در حال تغییر خویش جراحی را وارد می‌سازد، برای پرداخت دیه وی بر حسب کدام جنسیت شخص تغییر یافته حکم می‌شود؟

-در این موارد لازم است تفصیل داده شود و به حسب اختلاف موارد مختلف است و وجه آن این است که در برخی از موارد ملاک وضعیت فعلی شخص است مثلاً اگر مردی زنی را به قتل رسانده باشد و برای قصاص او فاضل دیه مطرح است چنانچه قاتل تغییر جنسیت دهد و خود را تبدیل به زن کند چون در هنگام قصاص دیگر مرد نیست بنابراین لازم نیست فاضل دیه پرداخت شود اما در برخی موارد دیگر ملاک حین عمل است مثلاً کسی که در حین قتل عنوان والد را داشته باشد چنانچه تغییر جنسیت دهد و

خود را به زن تبدیل کند نمی‌توان جواز قصاص را در این فرض پذیرفت و به عبارت دیگر ظاهر ادله لایقاده الوالد بالولد، والد در حین قتل است، ولو بقاءً از عنوان مرد بودن خارج شود.

* برای پرداخت سهم الارث به شخص تغییر جنسیت داده به کدام جنسیت وی

ارث تعلق می‌گیرد جنسیت سابق یا جنسیت کنونی؟ چرا؟

- ملاک جنسیتی است که در هنگام فوت مورث وجود دارد و وجه آن این است که

در آن هنگام فوت سهم معینی از ماترک به آنها تعلق می‌گیرد و بعد از تغییر جنسیت با شک در بقاء استصحاب حکم به بقاء می‌کند.

* وظیفه مردی که پرداخت نفقه بر وی متعین بوده است بعد از تغییر جنسیت

چیست؟

- در مورد پرداخت نفقه ملاک وضعیت فعلی شخص است و وجه این امر را

می‌توان مناسبت حکم و موضوع ذکر کرد.

* حضانت بعد از تغییر جنسیت مادر برعهده چه کسی است؟

- برعهده پدر و با نبود او برعهده جد پدری و با نبود او برعهده جد مادری است.

* آیا زن بعد از تغییر جنسیت وظیفه به عنوان پرداخت نفقه برای وی تعریف

می‌شود؟

- چون نفقه به ملاک زوجیت است بنابراین بعد از تغییر جنسیت زن زوجیت منتفی

می‌شود و دیگر موضوعی برای نفقه در این مورد نیست.

* آیا امکان تعویض در نقش ولایت و حضانت بعد از تغییر جنسیت همزمان

والدین وجود دارد؟ چرا؟

-ملاک در ولایت، ابوت و پدر بودن در حین انعقاد نطفه و بعد از آن است و با

تغییر جنسیت پدر این عنوان منتفی است. به عبارت دیگر ولایت مربوط به کسی است که
حدوثاً و بقاءً عنوان "أب" را داشته باشد و با تغییر جنسیت این عنوان منتفی می‌شود.

* آیا در صورت تغییر جنسیت همزمان زوجین نکاح فسخ می‌شود یا باقی می‌ماند؟

-اگر یکی از دو زوج تغییر جنسیت دهند تردیدی در انفساخ نکاح نیست چرا که با

انتفاء موضوع حکم اعم از وضعی و تکلیفی منتفی می‌شود و اما اگر هر دو تغییر جنسیت

دهند چنانچه در دو زمان باشد باز تردیدی در انفساخ نیست اما اگر مقارن باشد اظهر و

اقرب نیز انفساخ نکاح است زیرا گرچه نکاح یک امر اعتباری است اما متقوم به آن است

که شخص معین زوج و شخص دیگر زوجه باشد و با تغییر جنسیت مقارن این جهت

تغییر پیدا می‌کند و بالفعل برای جنس جدید اعتبار زوج یا زوجه نشده است و به عبارت

دیگر موضوع نکاح و زوجیت منتفی می‌شود و با انتفاء موضوع، حکم وضعی که زوجیت

باشد منتفی می‌شود.

* در صورتی که تغییر جنسیت به صورت کامل صورت نگرفته باشد و بر شخص

تغییر یافته قتلی صورت گیرد و یا خودش مرتکب قتلی شود حکم چیست؟ و اگر تغییر

به صورت کامل انجام نشود و بعضی اعضا تغییر کنند و بعضی همچنان باقی باشند و یا

تمام اعضا تغییر کنند و تمایلات جنسی و خواص نفسانی همچنان باقی باشند، وظیفه وی در برابر تکالیف دینی خویش چیست و چگونه با وی رفتار می‌شود؟

-چنانچه یکی از امارات و قرائن شرعی که وی را ملحق به مرد بودن و یا ملحق به زن بودن کند موجود باشد باید طبق آن عمل شود و با نبود این امارات لازم است مراعات احتیاط شود.

*برای تغییر جنسیت نیازی به اذن شوهر هست یا خیر؟ اذن ولی چگونه؟

-ظاهر آن است که چنین امری با حقوق زوجیت منافات دارد و احتیاط اذن شوهر است و از مواردی که در شرع، شرطیت اذن شوهر استفاده می‌شود، می‌توان استظهار کرد که در هر موردی که منافات با حق زوج داشته باشد اذن شوهر معتبر است و بدیهی است این مورد هم از این مصادیق است.

*تغییر جنسیت از عوامل فسخ نکاح است یا طلاق؟

-از اموری است که موجب انفساخ می‌شود.

*در صورتی که تغییر به صورت کامل صورت نگرفته باشد آیا زوجین از هم جدا

می‌شوند؟ اگر خیر آیا تمکین جنسی به حال خود باقی می‌ماند؟

-چنانچه تغییر صورت گیرد ولو به صورت کامل نباشد باز زوجیت منتفی است و

قبلاً بیان شد که اعتبار زوجیت متقوم بر بقاء زوج بر مرد بودن و زوجه بر زن بودن است و اگر از این عناوین خارج شود، نکاح نیز باطل می‌شود.

*آیا در ابطال نکاح به وسیله تغییر عده نگه داشته می‌شود یا خیر؟

-ظاهر آن است که در چنین موردی نه عنوان طلاق است و نه عنوان فسخ، بلکه انفساخ است و عدّه وجود ندارد.

*آیا زن بعد از تغییر جنسیت می‌تواند در شهادت به عنوان یک شاهد عادل مرد تلقی شود؟ آیا مقدمات حرامی که در تغییر جنسیت صورت گرفته منافی با عدالت می‌باشد یا خیر؟

-از جهت اینکه عنوان مرد را پیدا کرده است کفایت در شهادت می‌کند. آری، اگر بدون وجود ضرورت و اضطرار مرتکب این عمل شده باشد، دیگر واجد عدالت نیست.
*آیا نگاه و لمسی که حین عمل جراحی تغییر جنسیت صورت می‌گیرد می‌تواند مقدمه حرام باشد؟

-چنانچه از مصادیق ضرورت و اضطرار باشد، این نگاه و یا لمس جایز است، اما در غیر این صورت خود این عمل حرام است، مگر اینکه جراح شوهر شخصی باشد که این عمل روی او انجام می‌گیرد.

*در مواردی که فقط شهادت زن پذیرفته است مانند استهلال آیا مرد زن شده شرایط لازم برای شهادت دادن در چنین مواردی را دارا است؟
-آری.

*اگر زنی تغییر جنسیت داد و به علت برجای بودن قسمتی از رحم دچار عادت ماهیانه شد، حکم آن چیست؟

-ظاهر آن است که در این فرض تغییر جنسیت به صورت کامل انجام نگرفته است و حکم خنثی را پیدا می‌کند. آری، اگر واقعاً تغییر کاملاً انجام گرفته باشد، این خون حکم خون جراحی را دارد.

*مرد زن شده در مورد عادت ماهیانه‌اش چه حکمی صادر می‌شود؟

-باید ملاحظه کند که در کدام یک از عناوین زنها از جهت عادت ماهیانه قرار می‌گیرد و حکم آن را به جای آورد.

*عناوین خانوادگی در بعد از عمل جراحی چگونه خواهد شد؟ (برادر، خواهر،

دایی، خاله، عمه، عمو، جد، جده، پدر و مادر) و سهم الارث در این موارد چگونه است؟
-نسبت به برخی از این عناوین، حکم عنوان جدید را دارد، مثلاً اگر قبلاً مرد بوده و عنوان برادر داشته، بعد از زن شدن عنوان خواهر را دارد و نسبت به ارث ملاک حین فوت مورث است، یعنی اگر در آن هنگام مرد بوده است، حکم مذکر را از جهت ارث دارد، ولو اینکه بعداً تغییر جنسیت دهد و زن شود.

*در مرتد فطری و ملی، مرتد در زمان مرد یا زن بودن خویش دچار ارتداد شده

است، حکم بعد از تغییر جنسیت صادر می‌شود، بر حسب کدام جنسیت وی حکم می‌شود؟

-ظاهراً بر طبق جنس فعلی حکم اجرا می‌شود. آری، از جهت انفساخ نکاح و لزوم

اعتداد برای استتابة، زمان ارتداد ملاک است.

*در بعد از تغییر آیا نگاه به افراد همجنس جدید جایز است؟ به افراد همجنس

قدیم چطور؟

-حکم جنس فعلی را دارد.

*حکم مهریه تعیین شده در بعد از تغییر چیست؟ آیا پرداخت کلیه آن (در صورتی

که تغییر جنسیت داده مرد باشد) الزامی است؟ عدم پرداخت آن چطور؟ (در صورتی که

تغییر جنسیت داده زن باشد) یا اینکه باید مدت زندگی زناشویی و مقدار مهریه با هم

سنجیده شود و به مدتی که زندگی کرده‌اند مهر تعلق می‌گیرد؟

-مهریه با تحقق عقد نکاح، بر ذمه زوج به عنوان دین استقرار پیدا می‌کند و روشن

است که تمام آن بر عهده زوج است. بنابراین، زوج باید تمام مهر را بپردازد، ولو اینکه

تغییر جنسیت دهد، چون با تغییر، ذمه و اشتغال ذمه تغییر پیدا نمی‌کند و نیز اگر زوجه

هم تغییر جنسیت دهد، باز این اشتغال ذمه رافعی ندارد و به قوت خود باقی است و

ظاهر آن است که از نظر پرداخت تمام مهر یا نصف مهر از جهت دخول و عدم دخول

حکم فوت قبل از دخول را دارد، نه حکم طلاق قبل از دخول.

*اگر زن برای تغییر از شوهر خود اذن گرفته باشد، چه مقدار مهریه به وی تعلق

خواهد گرفت و اگر اذن نداشته باشد چه مقدار؟

-اذن شوهر ملازمه‌ای با سقوط مهریه ندارد.

*در قراردادهایی که جنسیت مطرح است (در قبل از انجام عمل عقود و

قراردادهایی بر حسب جنسیت صورت گرفته و بعد از مدتی جنسیت عوض شده است)

تکلیف قراردادهای منعقدہ چیست؟ آیا خود به خود فسخ می‌شوند؟ در صورتی که رضایت متعاقب آن باشد چگونه؟

-در چنین قراردادهایی که در آن عنوان شرط است، با تغییر جنسیت طرف دیگر می‌تواند از خیار تخلف شرط استفاده کند.

*آیا تکرار جنسیت جایز است؟ مثلاً زنی برای انجام عمل جراحی اقدام می‌کند در انجام عمل شکست صورت می‌گیرد و خنثی می‌شود. مرتبه بعدی بر روی وی عمل انجام می‌شود. این دفعه عمل با موفقیت به اتمام می‌رسد و مرد می‌شود و بعد از مدتی زندگی کردن در جنسیت فعلی‌اش علایم نارضایتی نسبت به جنسیت خویش در وی مشاهده می‌شود و این دفعه برای بازگشت به جنسیت قبلی‌اش، یعنی زن بودن خویش، اقدام می‌کند تکلیف چیست؟

-در هر فرضی که ملاک جواز وجود داشته باشد جایز است ولو مکرراً و از نظر احکام باید طبق عنوان جدید عمل شود.

*آیا زن بعد از تغییر جنسیت می‌تواند قاضی شود؟

-آری، ملاک در شرطیت ذکورت در قاضی، در حین قضاوت است.

*اگر پزشکی به انجام عمل جراحی تغییر جنسیت مجبور شود، مثلاً شخصی بدون داشتن مجوز قانونی با تهدید پزشکی به صدمه زدن به وی یا خود، پزشک را مجبور به تغییر کند، در این صورت با توجه به اینکه حفظ نفس واجب است، وظیفه پزشک چیست؟

-چنانچه در مورد غیرشرعی اکراه یا اجبار شود، بر او گناهی نیست.

*آیا شخص می‌تواند برای داشتن جنسیت و تغییر جنسیت قبلی، خنثی را به عنوان

جنسیت مقصد انتخاب کند؟

-چون این امر منجر به ترک برخی از واجبات و یا انجام برخی از محرّمات قهراً

می‌شود، به جهت رعایت حق مولویت جایز نیست.

*در صورتی که شخص بعد از انجام عمل جراحی تغییر جنسیت عقیم شود، آیا

حفظ نسل مقدم بر انجام عمل جراحی است یا خیر؟ اصلاً اولویت در کار است؟

-در فرض سؤال که منجر به نقص می‌شود و جایز نیست.

*در تعیین جنسیت، داشتن فیزیک مرد یا زن ملاک است یا وضعیت روحی و

روانی؟ اگر وضعیت فیزیولوژی ملاک است، پس چرا تغییر جنسیت با توجه به وضعیت

روحی و روانی بیمار صورت می‌گیرد؟ (با توجه به اینکه گفته شده انسان در انتخاب

جنسیت خویش مختار است)

-اولاً این عناوین (مرد یا زن بودن) عرفی و واقعی است و در صورتی که مشکل

باشد، در شرع امارات و قرائنی برای معین شدن ذکر شده است، اما وضعیت فیزیولوژی

یا روحی دخالت در این جهات ندارد.

*آیا بیماران روحی و روانی جنسی می‌توانند از مصادیق روایت حضرت

رسول(ص) و حضرت امیر(ع) که مختثین را لعن کردند و فرمودند آنها را از خانه اخراج

کنید و سنگشان بزنید باشند یا خیر؟

-این روایت بر فرض صحت سند در فرضی است که ختنی به تکالیف خویش عمل ننماید، و آن هم در صورتی است که بیماری منشأ آن نباشد. اما اگر بیماری منشأ ترک احکام باشد دیگر استحقاق لعن را ندارند.

*در صورتی که تغییر جنسیت بر روی کودک صورت گیرد می‌تواند بعد از بلوغ اعتراض کند و خواهان جنسیت سابق خویش باشد؟ در این صورت تکرار جایز است؟ در صورتی که تکرار جایز نمی‌باشد تکلیف کودک چیست؟

-همان طوری که قبلاً گفته شد اصل تکرار در مواردی جایز است اما باید دانست کسی ولایت بر این امر نسبت به کودک ندارد.^{۸۴}

22. دیدگاه آیت الله سیدمحمد حسین فضل الله در باره تغییر

جنسیت

گفته می‌شود که حضرت عالی تغییر در جنسیت را جایز می‌دانید. آیا می‌توانیم با جزئیات نظرتان آشنا شویم؟ دلایل و مبانی فقهی ای که در این نظر بدان استناد کرده اید کدام است؟

84 . سایت آیت الله محمد جواد فاضل لنکرانی و نیز رجوع شود به این آدرس : <http://www.alborznews.net/fa/pages/?cid=50884>

این موضوع چند حالت دارد:

یکی وضعی است که اخیراً به ویژه در جوامع غربی رواج یافته که عضو نرینگی را با عمل جراحی برمی دارند و در محل آن شکافی - به عنوان عضو جنسی زن - ایجاد می کنند و هورمون زنانگی را به او تزریق می کنند تا نشانه های زنانگی در او آشکار شود. این عملیات، شکل و کالبد تکوینی مرد را از صفت مردی خارج نمی کند. وضع چنین شخصی بیشتر شبیه وضع «اخته»ها است به اضافه قطع آلت مردی و بروز برخی نشانه های زنانگی مانند نازک شدن صدا و بزرگ شدن پستان و از بین رفتن موی صورت و... طبیعی است که چنین تغییراتی، چیزی را عوض نمی کند و برقراری رابطه جنسی با مردان را مباح نمی کند. زیرا چنین رابطه ای، رابطه مرد با مرد است. چنان که احکام شرعی دیگر او همان احکام مردان است. چنین کاری نوعی حيله گری و چاره اندیشی ای است که افرادی که انحراف جنسی دارند برای رسمیت بخشیدن به عمل لواط به آن پناه می برند. زیرا هنوز هم بیشتر جوامع عمل لواط و لواط گران را محکوم و منفور و مطرود می داند.

بعید نیست که چنین عملی حرام باشد. زیرا قطع عضو جنسی بدون هیچ مصلحتی، زیان رساندن به بدن است و زیان رساندن عمده به بدن حرام است.

اما در موارد دیگر که عمل تغییر جنس انجام می شود مانند تبدیل خنثی به زن - که امروزه رواج هم دارد - و نیز اگر روزی این امکان فراهم آمد که زن به مرد کامل تبدیل شود با همه ویژگی ها و توانایی ها مانند آلت مردی و قدرت انجام آمیزش جنسی همانند

دیگر مردان و پیدا کردن دیگر مظاهر مردی و هم چنین اگر در آینده میسر شود که مرد به زنی کامل به همان شکل که در مورد زن گفته شد، تبدیل شود، چنان که به لحاظ طبی و تشریحی همانند دیگر زنان محسوب شود و از نظر عرفی هم دارای عضو تناسلی زنانه بود و همان احساسات عادی زنانه را در هنگام آمیزش جنسی داشت و فرقی بین او و دیگر زنان نبود، البته جز در مسأله رحم که او طبعاً رحم ندارد و حامله نمی شود و چه بسا زنان معمولی هم حامله نمی شوند. در موارد یاد شده هیچ دلیل شرعی ای در دست نداریم که حکم به حرمت این کارها بدهد و تا زمانی که دلیل شرعی ای مبنی بر تحریم تغییر جنسیت - به عنوان اولی - نداشته باشیم، اصولاً چنین کاری جایز و انجام عملیات جراحی در این مورد بی اشکال است.

در صورت تحقق آنچه گفته شد، تمام آثاری که بر حالت جدید مترتب است، شامل حال شخص می شود و او حقیقتاً زن یا مرد می شود و وضع جدید و احکام شرعی جدید می یابد.

اما درباره دلیل حلال دانستن و جایز دانستن این عمل باید بگوییم که اصلی در شرع داریم که می گوید

هرگاه دلیلی بر حرمت چیزی نداشتیم و بین حرمت و حلیت آن شک و تردید داشتیم اصل بر حلال بودن آن است. فقط ما این نظر را نداریم. امام خمینی (قدس سره) هم تغییر جنسیت را جایز می دانست و چنان که آقای خوئی (قدس سره) هم قایل به جواز این عمل بود و نظر ایشان در کتاب «منیة السائل» آمده است.

برخی از کسانی که معتقد به حرمت تغییر جنس هستند استدلال می کنند به این آیه قرآن که: (و لا مرنّهم فلیغیرنّ خلق الله...) [شیطان گفت:] «و وادارشان می کنم تا آفریده خدا را دگرگون سازند». (سوره نساء، آیه 119). این آیه از عهد و تصمیم شیطان سخن می گوید. استدلال می کنند که تغییر جنسیت هم تغییر آفریده خداست.

جواب ما این است که: مراد از آفریده خدا در این آیه، انسان نیست. زیرا کلمه «خلق الله» عام است و شامل همه آفریده های خدا می شود. اگر ما بخواهیم چنان که ایشان این آیه را تفسیر می کند به حرمت تغییر آفریده های خدا متعهد باشیم باید دست به ترکیب هیچ کدام از پدیده های طبیعت - از درختان و نباتات و زمین گرفته تا کوه ها و رودها و... - نزنیم و همه این آفریده ها را به حال خود رها کنیم. روشن است که کسی به این امر متعهد نمی ماند. و اگر بخواهیم همه این موارد را از شمول آیه استثنا کنیم، استثنای اکثر پیش می آید که نزد عقلا زشت است. به این نکته هم توجه می دهیم که غالب علما تغییر و تصرف در آفریده های خدا و تغییر زیبا سازانه اندام انسان را جایز می دانند.

پس مقصود از «آفریده خدا» «خلق الله» چیست؟

پاسخ این است که آیه ای داریم که به این مطلب اشاره می کند: (فطره الله التي فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله، ذلك الدين القيم) «سرشتی که خدا مردم را بر آن سرشته است، آفرینش خدای تغییر پذیر نیست، این است همان دین پایدار» (سوره روم، آیه 30). بنابراین مراد از آفریده خدا، همان فطرت (سرشت) است. زیرا انسان بر فطرت - یعنی

توحید - آفریده شده است و کسانی می خواهند فطرت انسان را تغییر دهند، یعنی انسان را از توحید به شرک منتقل کنند. روشن است که چنین کاری متناسب با نقش شیطان است که می کوشد انسان را از خدا و توحید دور کند. بنابراین معنای آیه چنین می شود که شیطان عهد می بندد که به اذنا ب خود دستور دهد تا فطرت مردم را - که توحیدی است - تغییر دهد. در برخی از روایات هم آمده که مراد از «خلق الله» در این آیه، همان فطرت است. بدیهی است که نقش اساسی ابلیس (شیطان) متناسب با تغییرات بدنی و پزشکی و تغییر جنسیت نیست و ربطی به آن ندارد. اما مسأله زیان رسانی به بدن در صورتی حرام است که منفعتی، زیان وارده را جبران نکند. طبیعی است مردی که می خواهد خود را به زن تبدیل کند باید شرایطی سخت برای تبدیل شدن به جنس زن را تحمل کند که عمل تبدیل او به زن را مشتمل بر منفعتی بالاتر از زیان عمل جراحی تغییر جنسیت قرار می دهد. اما تمام مسأله این جاست که این فرض - جز در مسأله ختنی - چقدر واقعی باشد؟^{۸۵}

23. دیدگاه آیت الله شیخ علی مشکینی در باره تغییر جنسیت

«تغییر الجنسیة العنوان بمفهومه اللغوی بین و الغرض بیان حکم أن یغیر الرجل فیجعل امرأه، أو تغیر المرأة فتجعل رجلا، و تحقق هذا الأمر حقیقه بحیث یعلم حال

85. مراجعه شود به آدرس اینترنتی: <http://www.baynat.ir/index/?state=es&gid=37>

المتغير قبله و بعده، و أنه كان رجلا فصار امرأة أو عكسه لم يثبت إلى الآن و لعله غير ممكن في العادة، لكن وقع البحث عنه في الفقه و عدّ من المسائل المستحدثة.

نعم الظاهر إمكان أمر آخر بل وقوعه، و هو تغيير من كان ظاهره من أحد الجنسين إلى الجنس الآخر بعملية الجرح بعد شهادة القرائن بكون باطنه على خلاف ظاهره و تظهر حقيقة الحال في المسألة بذكر بعض ما مثلوا له في المقام.

منها ما لو كان الشخص في أول تولده ذكرا في الظاهر فلاحت فيه آثار الأنوثة في جسمه أو روحه و نفسياته قبل بلوغه أو بعده بحيث ظهر على أهل الفن أنه من جنس الإناث و ان فيه جهاز الحمل و الولادة و ما أشبه ذلك من خواص النساء و إن آلة الرجولية فيه قطعة لحم شبيهة بالآلة فصيره الأطباء أنثى.

و منها عكس ذلك فظهر فيمن كان أنثى جسما آثار الذكورة و ظهرت بالعملية آلة الرجولية فصار مذكرا، و الظاهر أنه لا إشكال في جواز تغيير الجنسية بالمعنيين بل قد يكون واجبا، و أما سائر الأحكام من التكليف و الوضع كجواز النظر إلى المماثل و حرمة النظر إلى غيره و جواز الزواج و إبداء الزينة للمحارم و غير ذلك فتترتب على كل منهما بمجرد ظهور جنسه الأصلي و لو قبل تغيير الظاهر بالعملية.» ٨٦

⁸⁶. مصطلحات الفقه، ص: 154؛ و نیز مراجعه شود به این آدرس:
<http://www.noorlib.com/DLView/FA/BookView.rem?BookID=1001910>

ترجمه فارسی رأی فقهی مرحوم آیت الله علی مشکینی (ره):

«غرض از بحث تغییر جنسیت، بیان حکم تغییر مرد به زن، یا تغییر زن به مرد است. و تحقق حقیقی تغییر جنسیت، به گونه ای که حال شخص تغییر یافته، در قبل و بعد از تغییر دانسته شود، و این که مردی به زن تبدیل شود یا برعکس، تا زمان کنونی ثابت نشده است، و چه بسا عادتاً تغییر جنسیت غیر ممکن باشد، ولی به هر حال در فقه اسلامی از آن بحث شده و از جمله مسائل جدید محسوب می شود.

بله، ظاهر آن است که یک نوع دیگر تغییر جنسیت امکان دارد، و بلکه واقع هم شده است و آن عبارت است از کسی که ظاهراً متعلق به یک جنس (مذکر یا مؤنث) است، ولی با توجه به قرائن و شواهد، باطن وی برخلاف جنس ظاهری اش می باشد.

آن گاه مرحوم آیت الله علی مشکینی (ره) برای تغییر جنسیت به معنای فوق دو مثال می زند:

مورد اول: ممکن است آلت تناسلی طبیعی مردانه درون حفره شکمی بیمار پنهان شده باشد. به این صورت که بیمار کسی است که از آغاز تولد و در ظاهر، دختر تشخیص داده شده ولی بتدریج آثار جسمی پسر در وی ظاهر شده است و با عمل جراحی، آلت تناسلی مردانه او که بطور مادرزادی در داخل حفره شکمی او پنهان شده بود و باعث شده بود بقیه تصور کنند او دختر است در وی ظاهر می گردد و بدین صورت، با جراحی تغییر جنسیت، حاصل می شود.

مورد دوم: یا برعکس بیمار شخصی است که در آغاز تولدش در ظاهر پسر بوده، ولی بتدریج، در قبل یا بعد از بلوغ، آثار دختر بودن در جسم وی ظاهر می گردد، به گونه ای که پزشکان تشخیص می دهند که وی حتی دارای رحم و امکان زایمان طبیعی است و آلت تناسلی مردانه فعلی او، چیزی شبیه یک گوشت زائد بوده که با عمل برداشته می شود و با عمل تغییر جنسیت، حاصل می شود.»

